

**Řemeslnické živnosti
v malém městě a na venkově
(na příkladu Strážnice, Hrubé Vrbky a Kuželova)**

Klára Binderová

Národní ústav lidové kultury
Strážnice 2010

Elektronická publikace je výstupem výzkumného záměru Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici

Proměny tradiční lidové kultury a její vazby na hmotné a nehmotné kulturní dědictví lidstva (MK00009492701).

Garant projektu: Mgr. Martin Šimša

Řešitel projektu: Mgr. Martin Šimša, Bc. Klára Binderová

Recenzoval: PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.,

Ústav evropské etnologie, FFMU, Brno

© NÚLK, 2010

© Klára Binderová, 2010

ISBN 978-80-87261-38-5

OBSAH

1	ÚVOD	4
2	OKOLNOSTI PROVOZOVÁNÍ ŘEMESLA	5
2.1	HORNÁCKO.....	5
2.2	STRÁŽNICE.....	6
2.2.1	Živnostenská organizace řemesel.....	6
2.2.2	Podmínky řemesel.....	9
3	PODOBA ŘEMESEL NA HORNÁCKU I VE STRÁŽNICI	10
3.1	STRÁŽNICE.....	12
3.1.1	Soukenictví	13
3.2	HORNÁCKO.....	13
3.2.1	Soukenictví	13
3.2.2	Halenářství.....	14
3.2.3	Výroba tkanin.....	16
3.2.4	Vyšívání.....	25
3.2.5	Kolářství.....	26
3.2.6	Kožešník	28
3.2.7	Mlynář	28
3.2.8	Pekař.....	28
3.2.9	Stolař.....	29
3.2.10	Tesař	30
3.2.11	Holič	30
3.2.12	Dráteník	30
3.2.13	Uhlíři.....	30
3.2.14	Kameník.....	31
3.3	ŘEMESLA SPOLEČNÁ PRO OBĚ OBLASTI	31
3.3.1	Ševcovství	31
3.3.2	Kovářství.....	42
4	ZÁVĚR.....	50
5	PŘÍLOHY.....	52
6	RESPONDENTI.....	55
7	LÍTERATURA.....	56
8	PRAMENY	58
9	RESUMÉ	60

1 Úvod

Výzkum řemeslné výroby se v naší vědě těší trvalé pozornosti, výsledkem čehož je celá řada odborných prací na toto téma. Badatelé se zaměřují na rozšíření a zastoupení řemesel, poznání technologie, tvarosloví výrobků a jejich vztahu k sousedním regionům. Tématem naší práce je fungování řemeslné dílny jako celku a především její návaznost na chod domácnosti, vztah k zákazníkům i ostatním obyvatelům obce. Zaměříme se na detailní popis zařízení a provozu řemeslných dílen fungujících v době první poloviny 20. století ve dvou odlišných oblastech, jakými je venkovské město Strážnice a kopcovité úpatí Bílých Karpat s obcemi Kuželov a Hrubá Vrbka. Tyto navzájem odlišné oblasti byly vybrány záměrně pro zobrazení rozdílnosti místa s městskou tradicí a končin relativně izolovaného venkova. Naším záměrem je dosáhnout celkového představení prostředí a podmínek rukodělné výroby v těchto oblastech.

Potřebné informace jsme čerpali z archivních materiálů a ze studií souvisejících s daným tématem. Především nám ale byli nápomocni respondenti, ve většině potomci původních provozovatelů, kteří zprostředkovali nejen konkrétní podobu onoho řemesla, ale také lidsky přiblížili okolnosti zdejšího života. Dotyční byli v posledních dnech existence tradičního řemesla dosud malými dětmi a málokterý se stačil na práci aktivně a plnohodnotně podílet. Rozsah informací popisovaných řemesel proto závisí na přístupnosti a osobní zkušenosti respondentů. Na tomto místě bychom chtěli publikovat výběr nejzajímavějších faktů, které se ke zvolenému tématu vztahují.

2 OKOLNOSTI PROVOZOVÁNÍ ŘEMESLA

2.1 HORNÁCKO

Hlavní zdroj obživy obyvatel podhůří Bílých Karpat poskytovalo již tradičně zemědělství. Nebylo však výjimkou, že hospodář vedle toho ovládal alespoň v základech i některá řemesla, jako je tesařství, truhlářství, zednictví, ševcovství a další.¹ Jen tak mohl udržet vlastní hospodářství v dobrém stavu, aniž by přitom musel platit řemeslníky. Práce pro vlastní potřebu tak měla na Hornácku zcela převládající charakter a teprve v průběhu 1. pol. 20. st. začala být spolu s místním řemeslem vytlačována průmyslovou výrobou.²

Ani řemeslníční mistři však na tom nebyli výrazně lépe a vedle vlastní dílny většinou provozovali i hospodářství. Přestože jim řemeslo poskytovalo hlavní zdroj obživy, přece měli zemědělské hospodaření více na zřeteli a na nákup polností vynakládali více prostředků, než řemeslníci městští (Niederle 1922, s. 404). Cechovně organizovaných řemeslníků bylo v této oblasti málo a většinou byli napojeni na městská střediska v okolí, jako byla například Strážnice. (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 71).

Po zrušení cechů v roce 1859,³ přibyla k těmto ještě třetí skupina, tzv. naturisté, jejichž činnost umožňoval nový živnostenský zákon. Vedle řemesel vázaných na výuční list povoloval i živnosti volné, k jejichž provozu se nepožadoval doklad o vyučení. Tak lidé podle svých schopností zhotovovali nejrůznější výrobky, které pak prodávali na trzích či s nimi jezdili po vesnicích (Pavlík 2009, s. 167 - 168).

Ač byly cechy rokem 1859 formálně zrušeny, kulturní stránka jejich organizace přetrvala v obcích nadále. Před první světovou válkou existoval v Kuželově společný cech halenkářů, krejčích a obuvníků, kteří měli společného cechmistra. Společně se účastnily procesí při významných církevních svátcích, jako bylo Vzkříšení, Boží tělo a také pohřby bývalých členů cechu. Při těchto průvodech nosil každý cech dva podstavníky se svým znakem, které byly jinak

¹ *Vlastivědný materiál okresu Hodonín, 1924 - 1928.* Hrubá Vrbka. SOKA Hodonín. Fond: VMHO. Inv. č. 40, fol. 143.

² A tak méně majetní lidé s minimem polností, kromě neoficiálního provozování řemeslné činnosti, získávali prostředky jako nádeníci u místních bohatších sedláků či kupříkladu při žních v Rakousku a dalších nížinných oblastech, v pozdějších letech potom čím dál více jako dělníci v továrnách, v cukrovaru v Rohatci, ve Veselí, v Hodoníně a na dalších místech.

Viz. *Pamětní kniha obce Malá Vrbka 1923 - 1968.* SOKA Hodonín. Fond: Archiv obce Malá Vrbka. Inv. č. OU - 65, s. 450; M. O. (*1931), P. Ď. (*1935).

³ Cechovní organizaci nahradila organizace profesních společenstev, která dávala osvědčení o vyučení a mistrovských zkouškách (Pavlík 2009, s. 168).

po celou dobu umístěny v kostele. Na podstavnicích byla upevněná svíce (Dvorský 1914, s. 337 - 338). Pamětníci F. Š. (*1940) a M. Č. (*1933) katolického vyznání vzpomínají, že řemeslníci při těchto průvodech nebyli nijak speciálně oděni, měli sváteční kroj jako všichni ostatní.

Účast řemeslníků v církevních procesích však byla v této době jen dozvukem starých časů a postupně skomírala i v Kuželově. V sousední Hrubé Vrbce, kde byla převážná většina obyvatel i řemeslníků evangelického vyznání, takový způsob prezentace vůbec neznali a jako příčinu tohoto stavu uvádí dlouholetý zákaz vši veřejné prezentace protestantské konfese. Podle P. Ď. (*1935) měli své cechovní podstavníky (fakule) umístěny v kostele a ven se nevynášely. Odsud byly odstraněny až v roce 1941 při opravě kostela.

Každé z řemesel mělo ke konci roku svou mši (v Kuželově ševci 27. 12., tkalci 29. 12., halenkáře a krejčí 1. 1.), mše bývala slavnostní. Po ní míval cech výroční schůzi, kde se volil cechmistr. V době první republiky se jednalo již jen o formalitu, která s postupem času zcela zanikla (Pavlík 2009, s. 174).

Také z doprovodů zesnulých řemeslníků se časem vytratily prvky okázalosti a zviditelňování příslušnosti k cechu a v roce 1933 se s nimi bylo možno setkat jen výjimečně: „*Umřel Jan Hudeček (Chromý), obuvník. Měl kostižer nobou. Přál si míti pohřeb po starodávnu s celým obuvnickým cechem. Zase jednou vyrukovaly „fakule“ a „postavníky“ z kuželovského kostela.*“⁴

2.2 STRÁŽNICE

2.2.1 Živnostenská organizace řemesel

Počátky živnostenské organizace řemesel spadají do bouřlivých událostí roku 1848 a především pak let následujících po pádu Bachova absolutismu, kdy v rakouské monarchii došlo k značnému politickému i hospodářskému uvolnění. Roku 1859 bylo zrušeno cechovní zřízení, jež nahradila živnostenská společenstva, a zároveň byla řemesla ustanovena za svobodnou živnost. Toto nařízení opravňovalo úplný liberalismus, kdy podnikat mohl každý bez ohledu na znalosti a kapitálové možnosti. Tento stav omezil až zákon O svobodné živnosti, který vešel v platnost roku 1883. Tak bylo kromě jiného ustanoveno, že živnost smí provozovat pouze mistr, který musí být

---

⁴ *Pamětní kniha obce Hrubé Vrbky 1923 – 1973*. SOKA Hodonín. Fond: Archiv obce Hrubé Vrbky. Inv. č. dosud nepřiděleno, s. 74.

příslušnému oboru vyučen, mít mistrovské zkoušky a živnostenské oprávnění. K povinnostem každého mistra patřilo i členství v živnostenských společenstvech, která měla chránit zájmy svých členů a zároveň dohlížet na dodržování živnostenských zákonů. Řemeslníci ze strážnického soudního okresu tak byli nuceni utvořit Společenstvo živností řemeslných (Skácel 1999, s. 107).

V průmyslově nepříliš rozvinuté Strážnici se však obvyklý cechovní život udržoval ještě v 70. letech 19. století ...*dlouho visívaly nad dveřmi řemeslnické znaky – štíty různých řemesel: zámečník měl velký klíč, kolář malé vozové kolo, knihař plechovou knihu, holič mísu atd. Nad vchodem do šenků visel veliký brozen, domácí šenka vína byl označen křížkem ze slámy, víchem, vystrčeným z půdního okénka. Na náměstí se konávaly velmi živé a hluché jarmarky – výroční trhy, navštěvované dalekým okolím. Prostorné náměstí bylo zcela zaplněno stánky i rozloženým zbožím...* (Pajer 1972, s. 103).

Původní jednotné společenstvo řemeslníků a živnostníků se během doby rozdělilo za účelem intenzivní odborné činnosti na skupiny. Takže ve Strážnici například v roce 1919 existovalo Společenstvo holičů, kadeřníků, vlásenkářů a dámských kadeřnic nebo Společenstvo pekařů (zmínka v roce 1938). Každá z organizací hájila vlastní zájmy.⁵

Meziválečná éra byla pro drobné živnostníky obzvláště těžkým obdobím. Po konjunktuře 20. let, kdy vzniklo množství nových dílen, přišla hospodářská krize a v oblasti se náhle vyskytovalo více výrobců, než se mohlo uživit (Nopp 1922, s. 93 – 94). Nedostávalo se ani potřebného kapitálu, a tak se většina výrobců musela zaměřit hlavně na zakázkovou výrobu a mnozí se živili pouze správkařstvím. Jistou oporu živnostníkům poskytovala vlastní Živnostenská záložna, zřízená roku 1931 (Kresta 1934, s. 45).

Živnostenské společenstvo bylo od roku 1883 zřizovatelem Průmyslové školy pokračovací (později nazývána Živnostenskou školou pokračovací), která měla za úkol vzdělávat živnostenský dorost. Jejím správcem se stal František Vorálek, který ji řídil až do roku 1926.⁶ Škola byla zpočátku nedělní,

---

⁵ *Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941.* SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Uzavření holičských závodů v noremní dny.; Tamtéž. Věc: Společenstvo pekařů ve Strážnici, jmenování společenstevního komisaře.

⁶ *Kronika města Strážnice od Leopolda Noppa*, SOKA Hodonín. Fond: Archiv Města Strážnice. Sig. AM-ST 133, 134, 135, s. 287 – 288.

o čtyři léta později rozšířena na dva ročníky, kdy se učilo ve všední den večer. V roce 1906 zavedl školní výbor denní vyučování.⁷

Pokračovací škola přešla po roce 1918 pod Ministerstvo školství, na jejím provozu se podílel stát, země, obchodní živnostenská komora a společenstva⁸. Ústav se, s výjimkou krizového období první světové války, i nadále rozrůstal. Ve školním roce 1921/1922 byly při každém ročníku zřízeny zvláštní oddělení pro krejčí i obuvníky, kteří se zde skupinově učili odbornému kreslení.⁹ V roce 1931 se škola přestěhovala do nové budovy postavené zvláště pro tento účel.

Jak byla živnostenská škola organizována v roce 1937, o tom nám podává informaci zdejší kronikář. Otevřeno bylo pět učebních oborů (živnostenských škol):

1. Odborná trojtřídní škola pro živnosti zpracující kov
2. Odborná trojtřídní škola pro živnosti dřevodělné
3. Odborná dvojtřídní škola pro živnosti obchodní
4. Odborná trojtřídní škola pro živnosti umělecké – učili se zde například malíři a natěrači, holiči, kadeřníci; sochaři a kameníci dojížděli do odborné školy do Veselí.
5. Odborná dvojtřídní škola pro živnosti stavební – zedníci.¹⁰

Podle B. T. a B. N. probíhalo vyučování vždy jeden den v týdnu pro každou školu (obor). Vyučovali odborní učitelé a mistři toho určitého oboru.

Řemeslníci a živnostníci se od roku 1908 organizovali také do Řemeslnicko-živnostenské besedy, která podporovala rodiny svých členů a podílela se na mnohých kulturních aktivitách. Největší rozkvět zaznamenala v souvislosti s rozkvětem řemeslnicko-živnostenského stavu po první světové válce, kdy se také konalo nejvíce podniků. Koncem 20. let se objevily v rámci Besedy politické spory, proto bylo ujednáno, že se organizace stane politicky nestrannou.

---

⁷ *Pamětní kniha města Strážnice I. 1914 – 1945*, SOKA Hodonín. Fond: Archiv Města Strážnice. Sig. AM-82, s. 103.; *Kronika města Strážnice od Leopolda Noppa*, SOKA Hodonín. Fond: Archiv Města Strážnice. Sig. AM-ST 133, 134, 135, s. 287 – 288.

⁸ Společenstvo živností řemeslných a Společenstvo svobodných a koncesovaných živností.

⁹ *Kronika města Strážnice od Leopolda Noppa*, c. d., s. 287 – 288.

¹⁰ Každý obor měl v tomto roce přibližně okolo 50 žáků, jen v oboru kovozpracujícím jich bylo dvakrát tolik. *Pamětní kniha města Strážnice I. 1914 – 1945*, c. d., s. 443.

V roce 1922 se řemeslnická a živnostenská společenstva, pod záštitou městské rady, zasloužila o pro svou dobu významný podnik. V budově strážnického gymnázia a ve stáncích před ní byla uspořádána výstava řemesel, lidového umění a hospodářství. K této příležitosti byl vydán také výstavní katalog a Obrázky z dějin Strážnice a řemeslných cechů.¹¹

Jednalo se o rozsáhlou akci, neboť na ní vystavovali nejen domácí, ale i řemeslníci ze vzdálenějších končin Moravy. Výstava se, podle slov Karla Černého, nesnažila jen o ukázkou pestrosti a vyspělosti řemeslných výrobků a poskytnutí inspirace jejich tvůrcům, usilovala také o to, aby zde docházelo k navazování obchodních kontaktů. Řemeslníci získávali zakázky a také odbyt v prodaných výrobcích, výstava totiž měla rovněž funkci tržnice. Účast návštěvníků byla veliká, a tak se informace o vystavovaném zboží dostávaly do širokého povědomí možných budoucích spotřebitelů (Nopp 1922, s. 94 - 95). Součástí výstavy byly i různé kulturní programy, k nimž patřilo představení slovácké budy, ve které hrála místní lidová muzika.¹²

2.2.2 Podmínky řemesel

Strážnice, jakožto město s větším počtem obyvatel, poskytovala podmínky pro existenci několika základních a postupem času i specializovaných řemesel. Jádrem zákazníků tvořilo početné rolnické obyvatelstvo z města (ve 20. letech 20. století to bylo 73%) a širokého okolí. Vedle toho zde byli měšťané, inteligence a úředníci, kterých bylo podstatně méně (přibližně kolem 15%) ovšem disponovali značnou kupní silou (Skácel 1999, s. 124) a také náročnějšími a specifickějšími potřebami.

Ve 20. letech se tak ve městě objevuje již celá škála živnostenských provozů, je to například galanterní klempířství, zaměřené na výrobu kuchyňského nádobí, cukrářství, kamnářství, knihařství, kloboučnictví, kartáčnictví, zámečnictví a strojnictví, sklenářství, fotografický ateliér, sochařství a kamenictví, několik dámských krejčovských, přičemž každá živnost měla i několik svých zástupců (Nopp 1922, s. 99 – 102).

Téměř všichni řemeslníci vlastnili vedle dílny i nějaké polnosti (pole, vinohrad, štěpnice), které podle situace hrály tu větší tu menší roli v jejich živobytí. Nejúspěšnější podnikatelé vlastnili prostornou dílnu vybavenou

---

¹¹ *Pamětní kniha města Strážnice I. 1914 – 1945*, c. d., s. 303.

¹² *Pamětní kniha města Strážnice I. 1914 – 1945*, c. d., s. 303.

stroji a zaměstnávali i několik dělníků. Snažili si zakoupit domy na *rynku* a celkově inklinovali k měšťanskému způsobu života (Pajer 1972, s. 105). Svoje pozemky většinou sami neobhospodařovali, ale pronajímali je. Střední řemeslnicko-živnostenskou vrstvu (asi 12% obyvatel) tvořili například stolaři, kováři, pekaři, dřívě i bednáři.¹³ Nejchudší vrstvu pak tvořili ševci, selští krejčí, tesaři i zedníci. Byli z větší části rolníky a řemeslo jim sloužilo jako doplňkové zaměstnání přes zimu, kdy vykonávaly různé opravy pro omezený okruh zákazníků. Rolníci ve Strážnici byli na řemeslnících více závislí, než ti v odlehlejších oblastech, což vedlo ke snížení výroby pro vlastní potřebu. Podomácky pracující byli od druhé poloviny 19. století hlavně samouci bednáři, koláři, stolaři. Jednodušší věci si dokázal udělat každý hospodář sám (Pajer 1972, s. 116).

3 PODOBA ŘEMESEL NA HORNÁCKU I VE STRÁŽNICI

Provoz dílny v období první republiky

Majitelem a zároveň vedoucím každé dílny byl mistr. Ve svém oboru musel být řádně vyučen a zaškolen a nesměl mu chybět ani patřičný kapitál, rozhodující potom bylo úspěšné složení predepsaných mistrovských zkoušek.¹⁴ Ve společnosti se těšil jisté vážnosti, užívalo se oslovení „pane mistr“.¹⁵ Pod jeho velením pracovali tovaryši a učni. Ti zde získávali vzdělání a zručnost potřebnou k provozování řemesla. Učební doba byla obvykle 3 roky, bylo-li třeba i déle. Vždy jeden den v týdnu navštěvovali budoucí řemeslníci živnostenskou školu, v oblastech od Strážnice vzdálených se do ní ale začalo dojíždět až později, přibližně v době před druhou světovou válkou, případně se noví zájemci nechali zapsat přímo u mistra v tomto městě (Nopp 1922, s. 95). Podle pamětníků rodinní příslušníci pomáhali s řemeslnou prací minimálně, byl-li obchod, žena zastupovala tam, děti posloužily při plnění drobných úkolů. V případě, že vlastnili také hospodářství, podílela se rodina na jeho chodu již s plným nasazením.

---

¹³ Toto řemeslo začalo od 19. století, v souvislosti s úpadkem vinařství, upadat a tak se zařadilo k nejchudší skupině.

¹⁴ Informátoři B. T., V. B.

¹⁵ „Šak býu mistr, dyž to šeccko uměu.“ viz M. O. (*1931).

Pracovní doba zřejmě byla nějak stanovena (pamětníci ji ale neznají), avšak nijak striktně se nedodržovala a přizpůsobovala se práci. Když bylo potřeba, kupříkladu řemeslník dostal zakázky, které bylo třeba do určitého data vyřídit, pracovalo se i dlouho do noci. V tomto se ani na učně nebraly ohledy. Pracovní týden měl šest dnů a vrcholil sobotou, tehdy se dokončovaly zakázky, roznášelo se zboží a vybíraly se peníze. Živnostníci, k jejichž podnikům patřil i obchod, otevírali podle oficiálních nařízení (dopoledne od 7 či 8 hodin, odpoledne od 13 či 14 do 18, doba se v průběhu času měnila).¹⁶ Někteří, jako například pekaři, pracovali i v neděli dopoledne. Od roku 1922 byli povinni péci do 9 hodin a prodávat do nedělního poledne.¹⁷ Doba se postupně zkracovala, až byl v roce 1939 zaveden úplný nedělní klid.¹⁸

Sobotní den byl taktéž dnem výplat.

Dříve se pracovalo i pro trh. Avšak v dobách, na něž pamatují mí respondenti, se jednalo již pouze o práci zakázkovou. V podmínkách, které tehdy panovaly, byli výrobci směřováni k uspokojování potřeb svého blízkého okolí (Strážnice, na Hornácku okruh několika blízkých vesnic). Platilo přísloví „náš zákazník, náš pán“, zákazník zajišťoval obživu, proto se mu snažilo přizpůsobit a vyhovět, jak nejlépe to šlo. Poskytovaly se i různé drobné služby, například hotové zboží se mu přinášelo až do domu (tento úkol většinou připadl učňům nebo řemeslníkovým dětem). Metodou obcházení domů se lidem dostalo určitých služeb, zároveň ale řemeslníci získali nové zakázky.¹⁹

Za zboží se platilo hotově po předání výrobku, v jistých případech peníze nahrazovaly naturálie, mnohdy situace řemeslníka nutila dávat i na dluh. Jelikož za mistrem přicházeli lidé z jeho bydliště, znal dobře je i jejich sociální poměry. Stávalo se proto, že se slitoval a část dluhu odpustil. O vymáhání dluhů pamětníci ve svém okolí neslyšeli. Při reklamaci musel výrobce zboží správně předělat a upravit. Reklamace nebyvaly ale časté, nikdo nestál o zkaženou pověst.

---

¹⁶ *Místronské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941*. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Otevírací a zavírací hodina pro živnosti obchodní v zemi moravsko-slezské, nová úprava, 1933.; M. T. (*1934), F. Š. (*1940).

¹⁷ *Místronské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941*. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Nedělní klid v živnosti pekařské, 1922.

¹⁸ Tamtéž, věc: Zavedení nedělního klidu, 1939.

¹⁹ Například ženy tkalců na Hornácku obcházely stavení a vybíraly napředené nitě, ze kterých potom jejich muži zhotovovali plátno. Viz pamětníci.

Reklamy u řemeslníků nebývaly, kvalitní výrobek a spokojený klient už mu sám byl dobrou reklamou. Upoutávky na dílnu se dávaly do katalogů vydávaných při různých příležitostech.

Z hlediska postavení řemeslníků na tom byli nejhůře ti, co si výrobou jen přivydělávali, vykonávali taktéž podřadnější opravářské práce. Řemeslníci s vlastní dílnou se na Hornácku řadili mezi výše postavené, ve Strážnici ke střední vrstvě, vzpomínají pamětníci.

Dílna

Řemeslné provozovny byly ve většině umístěny v obytných domech jejich majitelů a označovaly se nápisem se jménem a příjmením mistra, spolu s názvem příslušné živnosti, např. *Obuvnictví – František Ševečka*. Firmy byly upevněny na průčelí domu. To, v které části usedlosti byla zařízena, záleželo na podmínkách a dispozici budovy. Ve Strážnici šlo téměř výhradně o prostory situované ve dvoře za obytnými místnostmi, na Hornácku převažuje umístění v přední části domu na místě přední světnice nebo *návratí*. Náležel-li k dílně obchod, pak byl taktéž v přední části a výrobná na něj buď navazovala, či ji měli ve dvoře. Ti, co si řemeslem jen vypomáhali, pracovali všude, kde to bylo možné (šopa, dvůr, v zimě světnice).

Ve Strážnici byla elektrina zavedena od roku 1913,²⁰ takže zde v období, o němž pojednávám, všechny dílny ke svícení i k chodu strojů využívaly tohoto zdroje. K elektrifikaci Hornácka došlo daleko později, až za druhé světové války, proto se svítilo petrolejovými lampami a všechno zařízení bylo mechanické. Na Hornácku starší domy menších dílen byly z kotovic, podlahy hliněné.²¹

3.1 STRÁŽNICE

Strážnice kdysi byla městem řemeslníků.²² Od počátku 20. století, kdy dochází k všeobecnému úpadku tradičních řemesel, jsou i zdejší výrobci

---

²⁰ Dodával ji hrabě Chorinský z Veselí pro pouliční osvětlení i domácnosti (Skácel 1999, s. 109).

²¹ *Pamětní kniha obce Hrubé Vrbky 1923 – 1973*. c. d., s. 120.

²² *Vlastivědný materiál okresu Hodonín, 1924 - 1928*. Strážnice. SOKA Hodonín, Fond: VMHO. Inv. č. 31, fol. 154.

vytlačování prosperující tovární výrobou. Některé obory si našly cestu, jak alespoň z části obstát v nastalé konkurenci, jiné příležitost nedostaly. Tak například ve Strážnici výrazně poklesá koželužství, bednářství a především tkalcovství, postřiháčství a soukenictví, ač v minulosti stála tato řemesla v popředí (Skácel 1999, s. 108).

3.1.1 Soukenictví

Nejvýznamnějším řemeslem, které dávalo o Strážnici znát světu, bylo soukenictví. Město zjevně pro jeho rozvoj vytvořilo vhodné podmínky. Vrchu nad ostatními zdejšími výrobci dosáhlo již v 16. století, cech míval i přes 40 soukeníků a postřihovačů, zboží se vyváželo do širokého okolí. Prosperita trvala až do roku 1877. Jelikož se jednalo o ruční práci, nemohla obstát před produkcí továren. Příčinou zanikání řemesla bylo také to, že lidé z velké části Moravy odkládali kroje (Niederle 1922, s. 403). Do roku 1912 zbyl pouze jeden soukeník, Karel Horný.²³ Jeden z jeho synů, Jan (nar. 1892), odjel do Ameriky, druhý Viktor (nar. 1897) měl pokračovat v otcově činnosti. Jenže z fronty první světové války se vrátil s tuberkulózou. S otcem zamýšlel založit továrnu na sukno, avšak v roce 1927 nemoci podlehl. Karel Horný pracoval starým způsobem ještě v roce 1922, kdy na své působení upozorňuje upoutávkou ve výstavním katalogu: „*Karel Horný starší, nabízí čistě vlněná strážnická sukna na slovácké kroje* (Nopp 1922, reklamní upoutávky).“ Do roku 1928 však i on s činností ustal, a tak soukenictví ze Strážnice vymizelo.²⁴

3.2 HORŇÁCKO

3.2.1 Soukenictví

Sukno se v 19. století vyrábělo na Hornácku už málo, okolí totiž zásobovalo kvalitní sukno strážnické, bojkovické a myjavské a výroba pro vlastní potřebu byla příliš náročná. Do 70. let 19. století se nosívalo valchovat

---

²³ *Pamětní kniha města Strážnice I. 1914 – 1945*, c. d., s. 119.

²⁴ *Vlastivědný materiál okresu Hodonín, 1924 - 1928*. Strážnice, c. d., fol. 154. Na to, jak soukenictví ovlivnilo další oblasti života města, poukazuje soudobá zpráva: „*Dokud byli soukeníci, konány byly jarmarky ve velkém měřítku.*“ Tamtéž, fol. 157.

na Slovensko, potom zbudoval Jiří Horák valchu v Podhájských mlýnech, na ní se však již po první světové válce nepracovalo (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 83). Příčinou byl jistě také nedostatek materiálu. Dříve totiž obyvatelé hornáckých obcí chovali ovce, které se pásávaly na blízkých kopcích, vlna se v domácnostech zpracovávala a nechávala valchovat. Postupně ale bylo ovcí stále méně, nejdéle se jejich chov udržel na Nové Lhotě, vzpomíná P. Ď. (*1935).

3.2.2 Halenárství

S Kuželovem je nejvíce spojována výroba halen, svrchních součástek mužského kroje, na které se zdejší řemeslníci specializovali. Této činnosti se však nevěnovali všichni, ale jen určité kuželovské rody. Protože práce byla v dobách prosperity řemesla výnosná, patřili halenáři k nejbohatším hospodářům ve vesnici (Pavlík 2009, s. 175 - 176).

První zmínky o halenárském cechu máme již z r. 1748, kdy cech sdružoval halenáře i krejčí (Pavlík 2009, s. 172). Haleny se šily z bílého sukna nejen pro obyvatele z okolních vesnic, kteří si sukno sami přinesli, ale také pro trh. Mistři s pomocníky je zhotovovali v zimě do zásoby, aby je potom v době trhů mohli prodávat. Jezdili ponejvíce do Uherského Ostrohu, Brodu, Hradiště, Hodonína, Kyjova, někdy až do Brna. Materiál získávali ze Slovenska z Lubiny nebo Prievidze (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 83). Řemeslo začalo stagnovat již v době před první světovou válkou, kdy postupně ustala výroba pro vzdálenější trhy. V období mezi světovými válkami se výrazně snižoval odbyt také v bezprostředním okolí Kuželova. Haleny, jakožto součást lidového oděvu, se totiž vlivem redukci pastvin a s tím spojeným úbytkem ovčí, přestávaly nosit. Cech pak působil spíše jako společenská platforma pro účast na církevních svátcích a pohřbech zemřelých členů cechu.²⁵ V roce 1926 cech sdružoval dva selské *krajčírny* se dvěma učni a „deset stařečků, kteří za mladých let šili a po trzích celé jižní Moravy rozváželi bílé haleny“ (Prášek 1926, s. 94). V 30. letech 20. století cech zcela zanikl.²⁶

²⁵ *Na Nový rok a o Božím těle shromáždí se halenáři po starém zvyku v cechu, počastují se na společný rád a baví se jako čtenáři Zákona příběhy a hádankami z Bible a vzpomínkami ze svých mladých let* (Prášek 1926, s. 96).“

²⁶ *Vlastivědný materiál okresu Hodonín, 1924 - 1928. Kuželov. SOKA Hodonín. Inv. č. 14, fol. 89.*

Jak již bylo řečeno, mezi členy halenárského cechu patřili i krejčí (*krejčírě*). Ti zhotovovali svrchní krojový oděv, jako kabáty, nohavice, mužské i ženské lajble, korduly, s výšivkou jim obvykle pomáhaly ženy (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 83). Podle údajů pamětníků působil v Kuželově v době jejich dětství, to jest před druhou světovou válkou, jen jeden řemeslník, který šil na zakázku haleny, byl to krejčí Martin Mlýnek, z domu č. 23, byl však již v té době starý (Pavlík 2009, s. 84). Na jeho práci navazoval Jan Mička z č. 42.²⁷ Míval dříve větší dílnu, kde mu s prací pomáhali i tovaryši, avšak v době 30. a 40. let tovaryše neměl a pracoval, jak vzpomínají pamětníci, snad již jen v kuchyni. (Úpadek jeho řemesla pravděpodobně souvisel s malým zájmem o lidový oděv v této době.) Respondenti také uvedli, že v Kuželově působil také Antonín Karásek, který sídlil v pronajatém domě č. 58. Bylo to ale až v pozdějších válečných letech, a tak se, v souladu s dobou, zaměřoval jen na šití městských šatů. Pro dílnu vyhradil přední místnost domu, kde zaměstnával i dva tovaryše. Pole neměl, živilo ho řemeslo. Po nepřilíš dlouhé době se ale vrátil zpět do Lipova, odkud sem i přišel.

Krejčovství se však věnovali i v jiných hornáckých obcích. Pamětní kniha obce Malé Vrbky nám podává údaje o podobě zdejšího řemesla. V dřívějších dobách působil v Malé Vrbce Martin Jagoš, ten práci vyučil Jana Srubjana, kterého vedl nejen k šití krojových součástí, ale i k vyšívání starodávných krojových výšivek. Jan však brzy v mladém věku zemřel. V obci tak zůstal již jen jeden krejčí, jak uvádí záznam z roku 1927: „*Krejčí slováckých krojů jest zde pouze jeden, jménem Halíček č. 12. Jest to už starý výměnkář, který ještě sem tam zimní dobou oblek našich krojů ušije. Ostatně musí každý se šítím na sousední obce.*“ Tento Jiří Halíček zemřel roku 1930 ve stáří 78 let, pracoval až do své smrti. Byl to „*prostý krejčí, pracoval pouze ruční jehlou*“. Po jeho smrti se tomuto řemeslu již nikdo nevěnoval, mládež v té době nosila městský oděv.²⁸

Podle P. Ď. (*1935) v Hrubé Vrbce ve 30. a 40. letech pracovali dva krejčí, šili kroje i městské obleky.

---

²⁷ Oba zmínění řemeslníci byli v roce 1926 členy halenárského cechu (Pavlík 2009, s. 174).

²⁸ *Pamětní kniha obce Malé Vrbky 1923 – 1968, c. d.*, s. 61, 36.

3.2.3 Výroba tkanin

Zpracování příze

Jako hlavní materiál pro výrobu látek na Hornácku sloužilo konopí, málo pak len. Podle M. O. (*1931) si lidé oba druhy sami vypěstovali, každý na svém poli. Ze zasetých konopných semen vyrostly dva druhy rostlinek, *poskoné* konopě se sklízely a zpracovávaly pro vlákno, *materné* produkovaly semena, která se pak další rok opět zasévala. Pokud se doma konopí neurodilo, chodily ženy na trh do Senice, hlavní trh na konopí býval „na Alžbětu“ (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 93).

Zralé *poskoné* konopě se v Kuželově namáčely do potoka, proto aby se obaly, čili pazdeří, snáze oddělilo od vlákna. Odmočené rostliny se pak sušily na dvorech opřené o zdi.

Pokud bylo chladno, dosušovaly se v pecích. Poté se lámaly. Stolice, sloužící k *uámání*, měly buď jedno lámací rameno, potom šlo o *uámku*, *potěrky* vlastnily dvě lámací ramena. Nakonec se rostliny za pomoci *bachlí*, kartáčů s železnými bodlinami, pročesávaly tak dlouho, dokud nebylo odstraněno všechno pazdeří.

Vyčištěná vlákna se spřádala na kolovrátcích v nitě. Velmi záleželo na dobrém upředení, aby nit byla tenká, stále stejné tloušťky. Toto umění ovládaly především starší generace žen, ty se také v období práztek scházely ve větším počtu a při práci vyprávěly všelijaké příběhy a historky z dávných časů. Ženy narozené počátkem 20. století se již často příst nenaucily a práci si nechaly dělat na zakázku, anebo prováděly tuto činnost velmi špatně. Takové nitě se pak trhaly a značně znesnadňovaly tkalcí práci. Předení, byť již v malé míře, se udrželo asi do 50. let, vzpomínají P. Ď. (*1935) a M. Č. (*1933).

Následovalo namotávání nití do přaden, neboli do *kubek*. Nástrojem bylo motovidlo, kolem kterého se nit obtáčela a které také představovalo určitou míru. Jedním otočením motovidla se k navíjejícímu celku připočetlo několik loktů niti, záleželo na typu zařízení, kdy loket odpovídal 77,8 centimetrům.²⁹ Motovidla se užívala ruční, měla tvar tyče dlouhé jeden loket, na jejichž obou koncích byly kolmo k sobě upevněny příčky. Existovala pak jejich modernizovanější podoba, do dřevěného stojanu byla upevněna osa se čtyřmi někdy i více rameny, které byly opět zakončeny příčkami, točením kliky

---

²⁹ Jednalo se o tzv. vídeňský loket, který byl do Čech zaváděn v druhé polovině 18. století. Viz *Všeobecná encyklopedie*, sv. 4. Praha: Diderot, 1999, s. 390.

vycházející z osy se nit namotávala. K motovidlu bylo připojeno jednoduché počítací zařízení se zuby, západkou a pérkem, po jednom otočení poskočila západka o jeden zub, po určitém počtu otoček (po přibytí stanoveného počtu loktů) pérko klaplo, tím bylo ušetřeno neustálé přepočítávání otoček motovidla. 60 otoček ručního motovidla představovalo jednu kopy, *kubko* hrubší niti mělo šest kop, jemnější sedm. Z jednoho *kubka* se utkal jeden loket látky (Pajer 1982, s. 41).

Kubka stažená z motovidla si každá hospodyně také bělila. K tomuto účelu sloužily tzv. *pajchovně*, dřevěné bečky, které stály na třech nožkách a ve spodní části měly otvor na vypouštění vody, v průběhu bělení však byl zacpaný. Dovnitř *pajchovně* se naskládala bělená *kubka* a překryla se konopným plátýnkem, na ně se sypal jemný, přeosívaný dřevěný popel a lila vřící voda, tak se vytvořil louh, který měl bělicí účinky. Pokud louhová voda vychladla, vypustila se, ohřála a znovu nalila do *pajchovně*. Původní rezná barva konopí tímto procesem zesvětlala až o polovinu. To se však nepovedlo vždy, bělením získávala i nažloutlý vzhled. Kdo cítil potřebu, stejným způsobem bělil i výrobky z již utkaného plátna. Při posledním louhování se prádlo namydlo a nakonec odnášelo k potoku vyprat. Bělilo se na dvoře, po práci se *pajchovně* ukládaly do komor, vzpomíná M. O. (*1931).

Podle P. Ď. (*1935) samotní tkalci však z bělené příze přílišnou radost neměli, nitě totiž byly křehké a poslepované k sobě a velice se trhaly. Při jejich zpracovávání se proto muselo postupovat velmi opatrně.

V průběhu 30. a 40. let předlo již stále méně žen a podomácky zpracovaný materiál nahrazovala kupovaná bavlna, která po druhé světové válce převládla úplně. Lidé si pro ni chodili na Slovensko.

Tkalcovství

Téměř v každé oblasti najdeme nějakou rukodělnou činnost, na kterou se její obyvatelé specializují a díky níž se dostanou do obecného povědomí, a to buď význačností oněch výrobků anebo počtem těch, kdo se danému dílu věnují. Tak bylo na Hornácku všeobecně rozšířeno tkalcovství, v dřívějších dobách dokonce natolik, že v každém druhém domě stával tkalcovský stav (Dvorský 1914, s. 450). Od konce 19. století však tkalců postupně ubývá, konopí pomalu nahrazuje průmyslové plátno, kupované v obchodech a na trzích. Podle P. Ď. (*1935) za centrum výroby tkanin, kde se činnost udržela nejdéle a v největším počtu, jsou považovány obce Kuželov a Velká a Malá

Vrbka. Ani zde se ale neubránili proměnám doby. V Hrubé Vrbce byli koncem 30. let čtyři tkalci, dříve jich bylo osm. V Kuželově v čase předešlém jich bylo kolem 11, posléze podstatněji méně. Před druhou světovou válkou to byl pan Mlýnek, č. p. 155, Kadubec, č. p. 100, působil zde také tkalcovský rod Mlýnků z domu č. 146, pracoval otec Jan se syny Františkem a Bohumilem.

Přesto však tkalcovství stále patřilo mezi nejhojněji zastoupená řemesla, alespoň na těchto třech místech to platilo beze sporu, vzpomínají M. O. (*1931) a F. Š. (*1940). Muselo totiž uspokojovat poptávku po konopném plátně z celého Hornácka. I když sem pronikaly tovární tkaniny, stále bylo ještě mnoho těch, co chodili v kroji a pevné látky upotřebili v domácnostech i hospodářství. O tom hovoří i zápis z kroniky Malé Vrbky: „*Ve zdejší obci náš jest slabý řemeslnický průmysl. Nejvíce zde ovládá řemeslo tkalcovské. Že se u nás nosí prádlo příze konopné, koudelné, bavlněné, jsou zde zaměstnaní ponejvíce tkalci. Každá žena seje sobě konopě pro svou domácnost, sama si je spřede, a pak z udělaného plátna oblek ušije.*“³⁰ Občasný zájem projevil i obce okolních regionů (Hroznová Lhota, Kozojídky, Petrov), přízi ke tkaní plátna nosili také Slováci – Kopaničáři, především ke kuželovským Mlýnkům z čísla 146.

Až v období před válkou lidé přestali projevovat zájem o konopí a upřednostňovali bavlněný materiál, odkládali tradiční oděv, především muži, a přizpůsobovali se městské módě. Oblíbenými se staly hlavně montérky (pracovní oblečení bylo vždy základní). Za druhé světové války se však opět vraceli k domácímu plátnu, protože v obchodech byl nedostatek. Avšak vkus mladých lidí se již změnil a odmítali chodit v bílých *gatích* jako jejich předci, proto se ušitý konopný oděv barvil na modro, vzpomínají P. Ď. (*1935) a M. O. (*1931).

Podle P. Ď. (*1935) se velmi málo tkalo ještě po válce, byly to však většinou jen zbytky přízi, lidé ještě na poslední chvíli chtěli zpracovat materiál, který jim doma zůstal ležet. Nítě byly ale většinou již staré a špatně se s nimi pracovalo. V 50. letech už tkalci konopě nebrali. Zato se objevoval zájem o tkaní barevných vzorů. Protože však již byla jiná doba, která nepřála domácím tkalcům, mohl se tento způsob barevného tkaní rozvíjet jedině pod záštitou ÚLUVu. V Hrubé Vrbce byla vystavena státní tkalcovna, kde byli zaměstnaní Pavel Ďuga, František a Bohumil Mlýnek z Kuželova a Jan Okénka z Malé

---

³⁰ Zápis z roku 1927, Viz *Pamětní kniha obce Malé Vrbky 1923 – 1968*, c. d., s. 35.

Vrbky. Za své celoživotní dílo byli v 80. letech oceněni titulem Mistr lidové umělecké výroby (Pavlík 2009, s. 171). Jejich výrobky se prodávaly v prodejnách Krásné jizby. Zprvu zde tkali tito staří mistři, zachovávajíc původní technologii a tradiční hornácké vzory. Později je vystřídaly ženy pracující již na poloautomatických stavech,³¹ dílna byla v provozu přibližně do 80. let. Dnes slouží jako výrobná polštářů a zdravotních podložek, uvádí P. Ď. (*1935).

Nejvíce se na Hornácku využívalo konopí, látka z něho byla pevná a dlouho vydržela, také pro její pěstování zde byly vhodné podmínky. Textilie se určovala podle dostavy. Desetní plátno, zvané též *kúdelné*, patřilo k hrubým látkám, tkaným z odpadových konopných vláken, využívalo se k výrobě pytlů, trávnic a dalšího potřebného v hospodářství. Dvanáctní již bylo jemnější, označované jako *konopné*, šily se z něj *puachty* (prostěradla) i povlečení, ubrusy a především pak mužský pracovní oděv - *traslavice* a volné košile, též spodní část ženského rubáče (Niederle 1922, s. 419). Jak již bylo řečeno, tkaní konopného plátna bylo nejžádanější a nejčastější prací. Pracovní kroje, nošeny daleko intenzivněji než jiné součástky, byly nejvíce namáhány, a tak musely být daleko častěji obměňovány, to platilo i o dalších výrobcích sloužících k pracovním účelům. Ačkoli konopná látka je tuhá a kousavá, nositelé tohoto materiálu si ji pochvalovali. Její hustota a nepoddajnost vytvořila na člověku jakési brnění, pod kterým se lépe udržela stálá teplota, látka se nijak na tělo nelepila, a to bylo v horkých dnech vítáno. Častým praním prádlo po čase změklo, uvádí P. Ď. (*1935).

Od poloviny 19. století se v hornáckém tkaní objevuje bavlna, které se užívá jako útku, osnova je konopná. Takovému plátnu se říkalo, že je *pobazované bavlnú* (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 82). V oblibě ho měli především tkalci, protože s bavlněným útkem se pracovalo daleko snáze než s konopným. Bavlna je také měkčí a přilnavější, útek těsně přilehl k osnově. Tak byla látka díky konopným nitím pevná a díky bavlněným hustá, kvůli těmto předpokladům proto patřila mezi žádané, plátno se využívalo mimo jiné k šití pytlů na mouku.³²

Len se na Hornácku užíval málo, většinou jen pro jemné oděvní součástky, jako jsou sváteční mužské košile a zástěry, ženské rukávce, šatky,

---

³¹ *Hornácké tkalcovství*. In: Slovácká jiskra. č. 23, 1977, s. 4.

³² Za druhé světové války se na Kopicích objevili *koumáci*, kteří místo konopné osnovy natahovali bavlněnou a útek nechávali konopný, takováto práce byla mnohem rychlejší a jednodušší a na první pohled plátno vypadalo jako *pobazované bavlnú*. Bavlněná osnova ale není tak pevná a látka se brzo trhala. Podle P. Ď. (*1935).

úvodnice, *kútné puachty* a také *štyruoketky*.³³ Po první světové válce se tyto části kroje začínají šít z celobavlněných tkanin. Podle P. Ď. (*1935) se již zpracovaná příze kupovala na Slovensku.

Hornácko je jediná oblast v českých zemích, kde se až dosud udrželo vzorové barevné tkaní, činovat'.³⁴ Za dobu vzniku se považuje počátek 19. století a souvisí s šířením bavlny do lidového prostředí. K výrobě činovati totiž ve většině případů sloužila bavlna, výjimečně v dřívějších časech len.

Pro uskutečnění vzorového tkaní byly hornácké stavy opatřeny čtyřmi brdy, kterými procházely bílé osnovní nitě. Ke každému brdu byla upevněna podnožka, pomocí které se vyzdvihla některá část osnovy, pod níž se prohazovaly člunky s barevnými nitěmi. Drobnější vzory se vytvářely tkaním tzv. *na šlapadla*, kombinováním sešlapávaných podnožek, uvádí H. B. Čím více bylo člunků s barevnými nitěmi, tím byla hotová látka pestřejší. Chtěl-li se zvýraznit nějaký prvek, prohazovaly se dvě stejné nitě zároveň (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 95).

Při tkaní větších vzorů se vypomáhalo dřevěnou deskou, odtud technika práce *na desku*. Deska se naplocho pokládala za brda před zadní osnovní válec, a to tak, že se propletla mezi osnovní nitě, většinou po čtyřech - čtyři byly na hoře a čtyři dole. Při tkaní se pak deska mezi nitěmi postavila na kolmo a získaným proslupem se prohodil člunek. Tvůrce se inspiroval již vytvořenými hornáckými vzory nebo v průběhu práce vytvářel vlastní variace (uvádí H. B.). Tkaní *na desku* řadíme ke starobylejšímu způsobu tvorby.³⁵

Od konce 19. století se začalo tkát *na bráze*. Jednalo se o složitější nepravidelné modely, na které již nestačila pouhá čtyři brda. Vzory byly bohaté, různých tvarů, objevovaly se květinové i geometrické motivy, které většinou vycházely z výšivky. Tkadlec postupoval podle již předkresleného vzorníku. Tak například Pavel Ďuga z Hrubé Vrbky si na čtvrtkách tvrdého papíru ručně tužkou linkoval čtverečky, kde potom vybarvováním příslušných políček zobrazoval požadovaný tvar. Vycházel ze vzorníků hornáckých

---

³³ Jedná se o starobylé plachty (*obrasy*) na dvou koncích zdobené výšivkou či barevným tkaním. Ve svátky je nosily ženy do kostela složené a přehozené přes ruku, pokud byla zima, mohly si je přehodit i přes sebe. Žena *štyruoketku* dostávala při své svatbě, využívala ji pak při svatbách a křtinách, kdy v ní na zádech v koších přinášela jídlo jako dar, tzv. *prezent* či *poceta*. Nosily především kmotry. Ve 30. letech jich však již ubývalo a nosily je jen starší ženy. Viz M. O. (*1931); Židlický, V. – Orel, J. *Lidové kroje na Hodonínsku*. Martin: Osveta, 1979, obr. 26.

³⁴ Pojem v obecném smyslu zahrnuje tkaniny vyráběné v různých časech na různých místech Evropy, produkovali je jednak cechovní tkalci, objevují se i v lidovém prostředí v rámci podomácké výroby. Pro označení konkrétní textilie za činovat' je rozhodující především způsob, jakým je látka tkána. S různými pracovními podmínkami výrobců se tyto způsoby v průběhu času obměňovaly (Lidová kultura 1. Sv. 2007, s. 112).

³⁵ S touto technikou je možno se setkat po celé východní a jihovýchodní Evropě, v Českých zemích však jen na Hornácku, uvádí P. Ď. (*1935).

vyšivaček nebo si vzory i sám vymýšlel, pokud byly jeho nápady úspěšné, mohl inspirovat jiné zase on. Pavel Ďuga vlastnil také tištěné předlohy.

Každý rádek na vzorníku znamenal jedno protažení útku. Osnovní nitě tkadlec odpočítával větší dřevěnou jehlou a podebíral tzv. *šincem*, dřevěnou tenkou deskou na konci zašpičatělou. Po celkovém navlečení, když se *šinec* nadzvedl, prohazovala se pod horní částí osnovy barevná nit, která se následně bidlem přirážela k již utkané textili. Pokud byl vzor souměrný, počítaly se jen nitě první poloviny motivu, tu druhou, která zároveň vznikala, si tkadlec po každém provlečení zakládal provázkem (obdobu techniky krosienek), potom, co dokončil první polovinu vzoru, vždy jen nadzvedl provázek, který byl na řadě a tak vytvořeným očkem provlékl nit.

Mezi starší generací pojem čínovat' ve smyslu barevného vzorovaného tkaní není znám, říkají mu jednoduše „vzorek“. Avšak čínovatí nazývají vázání osnovy bílým útkem keprovou vazbou (látka vytváří vzor do V), uvádí P. Ď. (*1935). Podle H. B. se ale při tkaní vzorované látky většinou kombinovaly všechny zmiňované techniky.

Nitě určené k vyšívání a tkaní čínovatí si Hornáci sami nebarvili, ale kupovali takové, u kterých si byli jistí, že nebudou pouštět, jednalo se o tovární výrobky. Tkalci je obstarávali na jarmarcích či u místních Židů.

Čínovat' se uplatňovala především při výrobě *cíšek*, byly to veliké výstavní polštáře potažené právě obalem ušitým z této barevné tkaniny. *Cíšky* sloužily k reprezentaci stavení a do vysoka se jimi vystýlala postel. Své místo měly také při svatbách. Dále se barevnými vzory zdobila opléčka rubáčů a mužské zástěry,³⁶ později se uplatňovaly také na přehozech, ubrusech a dalších textiliích. V druhé polovině 20. století přebralo nad výrobou několika posledních tkalců patronaci ÚLUV a výroba čínovatě se stala jejich hlavním výrobním programem. Vzorové tkaní bylo výhradně zaměstnáním mužů, zatímco obyčejné plátno ještě do konce 19. století produkovaly i ženy (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 82).

Jedním z hornáckých tkalců byl i Pavel Ďuga z Hrubé Vrbky, č. 225. Narodil se v roce 1907, roku 1916 ztratil otce, který padl v první světové válce, a tak se tkalcovně naučil od muže, jemuž přezdívali Hránek. Stejně jako ostatním tkalcům, bylo i Pavlovi hlavním zdrojem obživy hospodářství, obhospodařoval pole a choval dobytek, zpracovávání příze mu sloužilo jen

---

³⁶ Výraz čínovat' se v souvislosti s krojovými součástkami nepoužívá. Viz. M. M.

jako přivýdělek. Tkaním se totiž na Hornácku uživit nedalo, jak praví pamětník P. Ď. (*1935): „*Byla to práca enom za pár korun*“. Protože se jednalo pouze o doplňkovou činnost a nešlo o plnohodnotné řemeslo, neexistovaly ani výuční listy. Dovednost se předávala z otce na syna, případně v rámci sousedských vztahů (Vrbová 1999, s. 6). Tkalcovství se Ďuga věnoval v zimě, kdy bylo povinností okolo hospodářství méně. I tak ale musel třikrát denně poklízet dobytek a obstarat další nutnosti. Mimo tyto prodlevy pracoval od rána až dlouho do večera. Na rozdíl od některých ovládal kromě tkaní plátna i umění barevných vzorů, pracoval především na opléčkách. Protože měl výtvarné nadání a situace mu nedovolila dále ho studiem rozvíjet, realizoval se v tomto ohledu alespoň v navrhování nových vzorů pro tkaní *na hráze*. Pracoval do konce 70. let, v roce 1983 zemřel.

Tak jako bylo zvykem v celé oblasti, měli rovněž Ďugovi tkalcovský stav umístěný v kuchyni, kde bylo teplo a tak se nemusely vytápět další prostory. Normálně se zde žilo, vařilo a dýmilo a při tom všem muž tkal. Místnost sousedila směrem do ulice se světnicí, z druhé strany pak s komorou, kde se uskladňovaly *kubka* čekající na zpracování, nesmělo zde být vlhko, myši a ani jiní škůdci.

Do kuchyně vedla chodba z ulice. Po pravé straně dveří se vcházelo do světnice, vedle byl zbudován sporák, vedle sporáku nad sebou vystavěny dvě kachlové trouby a opět vedle v rohu místnosti stála pec. V koutě kuchyně umístěném naproti pece byl zabudován stav, mezi ním a pecí měla rodina stůl, po levé straně vstupních dveří býval ještě kružec se svijákem. Světlo do místnosti pouštěla dvě okna naproti dveří (dům stojí na rohu, proto je to možné), večer se svítilo petrolejovou lampou, od počátku 40. let elektrinou, podlahu měli prkennou.

Stav byl v místnosti trvale upevněn, zabudován do stropu, do země i zezadu do zdi, přes léto se nerozebíral. V rodině se většinou dědil, v pozdějších dobách šel velmi levně sehnat i od mnohých s řemeslem končících tkalců. Některé opotřebované části nahrazovali a zařízení opravovali stolaři, jinak ale musel být tkadlec s fungováním stavu dobře obeznámen, měl být schopen jej rozebrat a znovu složit. K tomuto účelu měli muži na patričných místech nadělány značky, aby věděli, jak a kam součástky správně upevnit. K tomu, aby stav vydržel náročnou práci, bylo zapotřebí, aby byl co nejstabilnější, jeho konstrukce se proto umisťovala co nejnižší k zemi.

Pro manipulaci s podnožkami tak bylo nutno vyhloubit do země jamku, tzv. *peklo*, po stranách bylo bedněné.³⁷

Přinesené *kubko* se nejdříve soukalo. Napnulo se na svíják a pomocí kružce se převíjelo na cívky (*fajfky*). Dvanáct takto namotaných cívek se nasazovalo do *fajferníka*, odkud se přes dvanáctidírkovou snovací destičku navíjelo na snovadlo.

Jeho základem byl snovací kříž, jehož části se před snováním do sebe zasazovaly. V místech, kde bylo v kuchyni dostatek místa, bylo do trámu ve stropě připevněno kožené očko, horní část snovadla měla háček, který se do očka v době snování zavěšoval, spodní část byla zase vybavena špicí, která se zabodávala do špalku na zemi, tak bylo vše zajištěno i ze spodní strany. Rozpětí mezi jednotlivými rameny kříže se oficiálně rovnalo jednomu loktu, ve skutečnosti to však bylo o něco více, protože při tkaní se nit zkrátila, takže z této namotané délky skutečně potom vznikla látka o délce jednoho lokte. Tak počet obtočení nití okolo snovadla určoval délku budoucí tkaniny (obtáčely se postupně okolo nahoru a dolů a zase nahoru atd.), počet nasovaných nití její šířku, záleželo kolik dvanáctiníťových svazků člověk upotřebil. Když se všechny nitě pozvolným otáčením snovadla stejnoměrně namotaly z cívek okolo ramen snovacího kříže, konce nití se postupně začaly ze zařízení odmotávat a zaplétat do řetízku. Takto zaopatřená vlákna se přenášela ke tkalcovskému stavu. Snovadlo se po dokončení práce sundalo, rozložilo a uschovalo. Pokud bylo hezky, pracovalo se i venku na dvoře.

Poté následoval proces namotávání osnovy na osnovní válec. Válec byl dutý, touto dutinou se protahovala palička, která se upevňovala do rámu stavu a zajišťovala otáčení válce. Při upevňování osnovy se palička vyndávala. Do dutiny bylo možno se z vnějšku dostat žlábkem, přes něj se dovnitř válce po celé jeho délce zasunovaly konce připravených nití. Potom se palička zase zasunula a válec byl upevněn na stav. Silný muž točil klikou válce, naproti němu, na druhém konci stavu, seděla většinou jeho žena a velmi pevně držela a opatrně posouvala namotávající se příze, muselo se dbát na jejich stejné a silné napnutí. Aby bylo zajištěno stejnoměrné rozmístění osnovy, nití vedle nití, procházela příze před osnovním válcem skrz tzv. *zubír*, hřebeny zaklíněné do sebe, jeden z horní, druhý ze spodní strany, uvádí H. B.. Mezerou mezi dvěma sousedními zuby procházelo dvanáct nití. Ze staré osnovy vždy

---

³⁷ V této souvislosti Pavel Ďuga říkával, že po smrti musí jít rovnou do nebe, protože nohy měl v pekle už za živa. Viz P. Ď. (*1935).

zůstávaly konce nití, již provlečené brdy i paprsky bidla, jimi se tato nová osnova nadvazovala, a tak bylo ušetřeno velmi pracné a zdlouhavé navlékání nití jednotlivými očky listů.

Sešlapáváním jednotlivých podnožek se vyzdvihla část osnovy a tak vytvořeným prošlupem se prohazoval člunek s nití, pro navrácení nití na výchozí stranu bylo třeba vyzdvihnutou část osnovy obměnit. K tvorbě plátňové vazby postačovaly pouze dvě podnožky, proto se 1. a 2. a též 3. a 4. svazovaly k sobě. U jiných vazeb docházel k pravidelnému či nepravidelnému střídání všech čtyřech.

Osnovní nitě byly silnější než útkové, protože osnova zajišťovala látce pevnost, tak tkadlec Ďuga věděl, že tká-li na bavlně, musí mít osnovní nitě více stočené, útek ale naopak ne příliš, aby byl měkčí a lépe přilnul. Zato s přípravou konopné osnovy byla velká práce, nemohla se nechat jen tak bez úprav, protože by se velice drobila. Nejprve se muselo asi 8 loktů odmotat na přední válec, potom se napnutá část osnovy potírala škrobovitou kaší, nanášela se dvěma kartáči držnými proti sobě, *potahovalo sa*. Tím se nitě zpevnily. Aby se k sobě ale nepřilepovaly, vzápětí se potíraly kartáči s lojem. Takto potřený kousek osnovy se navíjel nazpět, při namotávání se ale ještě podkládal papírem, aby nitě dobře proschly. U nového odmotaného kousku se opakovalo totéž. *Nepotahovalo* se všechno najednou, ale jen po částech, protože nitě potřebovaly mít určitou vlhkost a kdyby na válci zůstaly příliš dlouho, vyschly by. Stejně tak to bylo i s *nepotahovanými* přadeny, tkadlec je nikdy nebral od zákazníkům příliš dopředu, jen tolik, kolik stihl v dohledné době zpracovat, staré nitě totiž ztrácely na kvalitě. Konopný útek se nepotíral, a když se z něho při práci oddrolovaly částečky, velice se prášilo, to byla nevýhoda konopí. Konopné nitě jsou tvrdé, proto se musel útek bidlem silně přirážet, aby dobře dosedl a aby byla látka hustá. Tkaní konopí tak dělalo silný hluk. Jak popisuje P. Ď. (*1935), podmínky tkalce nebyly nijak záviděníhodné, stavem byla *zaštrachaná* půlka kuchyně, všude plno hluku a prachu. Podle této hlučnosti se ale poznal poctivý tkadlec. Jak se říkalo, kdo tkal *potichučky*, ten látku šidil, měl ji řídkou a nekvalitní.

Při práci byl Pavel Ďuga oblečen v běžném pracovním kroji, většinou jen v košili, protože při ní bývalo horko. Košile měla úzké rukávy, aby při činnosti nepřekážely, v chladnějších měsících nosil ještě vestu.

Při zhotovování látek mu asistovali i členové rodiny, žena soukala a pomáhala s natahováním osnovy. Řemeslu se postupně učil syn, který ho

jednou měl převzít. Ten potom také pomáhal se soukáním, navíjením osnovy, s *potahováním*. Když otec vytkával nepravidelné barevné vzory, diktoval mu podle předlohy, kolik nití má podebírat (otec již mu předepsal přímo čísla, např. 2, 5, 6). Nití bylo hodně a jemu bylo těžko to tak dlouho dělat a nesplést se. Pomalu se také učil tkát, zvládal plátnovou i keprovou vazbu, vzorové tkaní se však již nestihl naučit. Otec zemřel náhle, zanechal po sobě rozdělanou objednávku, kterou musel synek dokončit.

Pavel Ďuga, stejně jako i ostatní tkalci v té době, pracoval pouze na zakázku a té se maximálně přizpůsoboval, spokojenost zákazníka byla rozhodující. Před druhou světovou válkou byly žádány především konopě, po ní pak hlavně barevné tkaniny. Bral všechny zakázky, jednak proto, aby měl výdělek, ale také pro to, aby neodradil další zájemce. Dílo muselo být dobře a kvalitně provedené, ačkoli reklamace nebyly nepřijímány, zpráva o nedostatečnosti zboží se rychle rozkřikla a tak výrobci zkazila pověst.

Podle toho, jak rychle stíhal tkadlec vyřizovat staré objednávky, přijímal další. Požadavky si zapisoval do sešitu. Za odvedenou práci se platilo hotově, případně po domluvě v naturáliích, například kouskem špeku, obyvatelé Lhotek (Nové Lhoty), kde se ještě ve větším chovaly ovce, přinášeli spředenou vlnu, ze které pak Ďugovi doma pletli svetry.

Kolik bylo na dědině tkalců a kteří to byli, to už si lidé řekli mezi sebou, oni sami si své domy neoznačovali. Protože se nejednalo o oficiální živnost, nemohl Ďugovým nový režim nic zabavit. Proto, byl-li zájem zákazníků, pracovali i nadále. Postupně ale požadavků ubývalo. Také sami tvůrci k práci zasedali stále méně, protože i oni museli pravidelně navštěvovat zaměstnání, vzpomíná P. Ď. (*1935).

3.2.4 Vyšívání

Ženy se na Hornácku, stejně jako v jiných oblastech, věnovaly vyšívání, tvorba byla ve starších dobách určena především pro jejich vlastní potřebu, případně vypomáhaly méně zručným či více zaneprázdněným sousedkám, vzpomíná M. Č. (*1933). Od 19. století se šíří bavlnky DMC a na trzích či v obchodech jsou k sehnání i vzorníky vyšívání, ženy se však jimi nenechaly ovlivnit tolik jako v jiných oblastech a nadále se přidržely zavedených vzorů. Ty se vytvářely starobylým způsobem vyšívání na počítanou nit. Uplatňovaly se především při zhotovování starobylých kusů oděvu, například úvodnic,

čepců, ženských šatek, taktěž na příramcích ženských rukávců (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 83). Vyšívalo se na len, později převážila bavlna, ale i na konopné plátno.

V průběhu první poloviny 20. století se však stále více původní podoba práce proměňuje v práci pro zisk. Stále se uplatňují staré místní motivy, vychází se ale také z přístupných vzorníků a pěstuje se tzv. národní vyšívání (Dvorský 1914, s. 456). Tento jev zaznamenává i kronikář z M. Vrbky: *„Vyšivaček rádných jest zde povíc, které vyšívají mužské košile a kroj ženský. Vyšivačky ty šijí rozmanité druhy týkající se našich krojů, kteréžto se odesílají po vsí vlasti. Takým způsobem sobě vydělají nepatrnou mzdu osoby ženské. Při práci také, ku které zasvěceny jsou i šičky, vydělají od časného rána 5 Kč. Takové jsou poměry na Slovácku našem.“*³⁸

Ženy pracovaly především v zimě, v létě svá díla odnášely na jarmarky v okolních obcích, především do Strážnice. Produkty také skupovaly Židovky z Hrubé Vrbky, které je rozesílaly do větších českých a moravských měst za cenu podstatně vyšší, než za kterou je nakoupily od místních obyvatel.

Po druhé světové válce prosperoval v Lipově podnik Litex vyrábějící bytové i zdobné textilie. Zde ženy z Hornácka dostávaly zakázky, materiál i předlohy, podle kterých doma nové výrobky šily i vyšívaly. Vedle práce v zemědělském družstvu tak měly další zaměstnání, vzpomíná M. Č. (*1933). Péči o lidovou hornáckou vyšivku se věnoval ÚLUV.

3.2.5 Kolářství

Koláři se zabývali především většími opravami a výrobou vozů a kol. V Kuželově měl svou dílnu Zálešák, v Hrubé Vrbce Tomeš a Čambál, uvádí M. Č. (*1933) a P. Ď. (*1935).

U Čambalů se řemeslo dědilo, pracoval Jan, jeho syn Vladimír a vnuk Jan. Jan, ml. byl velmi šikovný, proto ho volali k náročnějším pracím, zhotovoval například kola od vozů. Brzo ale umřel, a tak řemeslo přešlo zpět na Vladimíra, později na jeho mladšího bratra Martina, ten ale takový zájem neprojevoval. Také Vladimír směřoval trochu jinak než pouze ke kolářství. Byl zaníceným velitelem hasičů, v dílně sice tolik nevyňikal, ale dokázal vyrobit nové píšťaly do varhan kuželovského kostela.

³⁸ Pamětní kniha obce Malé Vrbky 1923 – 1968. SOKA Hodonín. Fond: Archiv obce Malá Vrbka. Inv. č. OU – 65, s. 36.

Jan, st. pocházel z Kuželova a měl, stejně jako více hochů v té době, pohnuté mládí. V 17 letech odjel s kamarády na Aljašku hledat zlato, mnoho tam ale neuspěl a ke všemu dostal kurděje, proto se musel vrátit domů. Oženil se, také s Kuželovjankou, a po narození nejstaršího syna oba odjeli do Ameriky za výdělkem. Dítě zatím opatrovala babička. Za získané prostředky koupili v Hrubé Vrbce dům č. 35 a zde si Jan zařídil dílnu.

Byla umístěná vzadu ve dvoře za komorou a chlévem a je možné, že sem byla přistavěna. Tuto zděnou prostoru osvětlovala dvě malá okénka, vcházelo se širokými dvoudílnými dveřmi. Při práci, kdy se prášilo či se zpracovával příliš velký kus, vypomáhal si řemeslník prostorem dvora. Uprostřed pracovní místnosti stál stroj sloužící k zužování a zarovnávání desek, nožíky zařízení ze všech stran seřezávaly dřevo, které mezi nimi procházelo. Součástí vybavení byl také ponk pod okny a u stejné stěny jako dveře pila s velkým kolem na uvádění stroje do pohybu. U zdi naproti dveřím byly umístěny skříňky s náradím.

Kolářství bylo náročné řemeslo, nezvládal ho každý. Mezi nejtěžší práce patřila výroba kol, zabývali se zhotovováním vozů a dalšího dřevěného hospodářského náradí, udělali také prosté okna či dveře a ovšem nejrůznější opravy. Materiál získávali z vlastního lesa, částečně také z lesa obecního, tzv. *lidového*. Dřevo bylo uloženo na dvoře, muselo zde dlouho odpočívat, třeba i deset let, aby bylo dobře vysušené a nepřijímalo další vlhkost, až potom se zpracovávalo.

Čambalé byli jedinou větší dílnou v okolí, spolu s majitelem se zde učil a pracoval jeho syn, několik mužů se zde vyučilo. Jedním z nich byl Migota, který si potom založil vlastní dílnu ve Velké a dalším Tomešek. Ten u Čambalů zůstal a vypomáhal s prací.

Hlavním zdrojem obživy rodiny bylo řemeslo, v dílně se pracovalo celý rok. Vlastnili také menší rozlohu polí, které jim obhospodařovali sousedé, například za zhotovení určitého výrobku.

Sociálně i co se týká hmotného zajištění, na tom byli poněkud lépe než rolníci a někteří řemeslníci. Jan st. (*dědáček*) udržoval styky se strážnickými i veselskými hrabaty, účastnil se lovů a přátelil se se zástupci inteligence i z dalekých míst. Toto své postavení také dával okázale najevo, na ruce nosil veliký prsten, což nikdo z vesničanů dříve nedělal. Jeho žena byla tzv. *súdkeyňa lidu*, jezdila do Strážnice k soudům.

Protože nepatřili k velkým podnikům, dílna jim po převratu zůstala, Vladimír zde podomácky pracoval ještě počátkem 80. let, po jeho smrti se dílna zrušila, vzpomíná M. Č. (*1933).

3.2.6 Kožešník

V Hrubé Vrbce byli dva bratři, Jan Galečka vyčiňoval kůže, všeobecně ho považovali za velkého odborníka na barvení kůží. Jeho dílna patřila k větším zařízením, po znárodnění průmyslu mu bylo vybavení zestátněno a musel podstupovat i další újmy.

František Galečka se zabýval šitím kožichů, také jeho dílna patřila k větším, uvádí P. Ď. (*1935) a M. O. (*1931).

3.2.7 Mlynář

Nejstarším objektem tohoto druhu byl Zajíčkův mlýn na vodní pohon, postaven pravděpodobně v polovině 19. století v lesích směrem k dnešním hranicím se Slovenskem. Okolo roku 1911 potom zanikl. Pamětníci o něm vědí z vyprávění, babička M. O. (*1931) tam na zádech nosovala pytel obilí a čekávala, až se pomele.

Kuželovský větrný mlýn byl postaven v roce 1842 na náklady obce. V roce 1904 jej odkoupili Kašíkovi, na ty již pamatují i mí respondenti. Dle jejich informací bydleli zprvu v malé světničce přímo v budově větrného mlýna, potom si vedle postavili obytný dům. Dopředu již bylo domluveno a bylo stanoveno pořadí, kteří hospodáři přijdou *mlet*, až se zvedne vítr. Kašíkům patřil mlýn i stavení do té doby, než ho rodinní příslušníci prodali v roce 1972 Technickému muzeu v Brně (Pavlík 2009, s. 120 - 122). Podle M. O. (*1931) se zde mouka nemlela, lidé přinášeli zpracovat šrot.

3.2.8 Pekař

Pekařem, který zásoboval svými produkty všechny tři obce, byl Jan Matula z Hrubé Vrbky. Až potom, co si zde zřídil pekárnu, což bylo přibližně v polovině 30. let, začali lidé postupně využívat těchto služeb. Do té doby totiž k samozřejmému vybavení všech domů patřily pece, v nichž hospodyně

samy pekávaly chleba, případně další pečivo. S proměnou doby se s pecemi v nových staveních přestalo počítat a vození chleba k pekaři se stalo běžnou věcí. U pekaře se nechávaly péct chleby, o buchty a koláče se už ženy postaraly samy.

Nejdříve bylo potřeba se s pekařem domluvit, kdy je možno bochníky k němu přivést, aby on si práci mohl rozvrhnout a všechno stíhal. Hospodyně potom doma zadělala množství těsta, aby bochníky z něho nadělané vystačily rodině na několik dnů. Uložily se do slaměnek, udělala se na nich ještě značka, aby si je dotyční pak poznali a nakonec je na vozíčku či na starém kočárku děti odvážely k pekaři. Ten si vše zapsal do sešitu a oznámil jim dobu, kdy si mají pro hotové pecny opět přijít. Pamětnice vzpomínají, jak, když se potom jako malé vracely s čerstvým nákladem, neodolaly a z čerstvých chlebů ujídaly. Pekař přijal ošatky a pokládal je na police v místnosti s pecí. Po určité době, kdy vykynuly a přišla na ně řada, je do ní nasázel. Pec měl Matula velmi prostornou.

Pekárna se skládala ze dvou částí, zákazníci vstupovali do první, kde majitel takzvaně *úradovau*, seděl za stolem a vyřizoval objednávky, přijímal nové ošatky. Měl zde na regálech také vyskládané rohlíky a koláče na prodej. Z tohoto „obchůdku“ se po levé straně dveřmi vcházelo do obytné části, zadní dveře vedly do místnosti s pecí.

Platilo se hotově při vyzvedávání zboží, uvádí M. O. (*1931) a M. Č. (*1933).

3.2.9 Stolař

Stolařstvím se v Kuželově na čísle 70 zabýval rod Prášků. Řemeslo se tu dědilo, z Pavla na syna Jana a jeho syna Matěje. V Hrubé Vrbce pracovali Jagoš, Vráblík a Pelčák. Dělali takové výrobky ze dřeva, které již vyžadovaly více umu. Estetično zde hrálo větší roli, než u produktů jiných výrobců. Zhotovovali *kostny* vykládané dřevem, truhly, *almárky*, menší skříňky, které se zavěšovaly na zeď. Ukládalo se do nich většinou nádobí a bývaly prosklené nebo s dvířky. Vyřezávali pevné stoly i židle, police i hřbitovní kříže (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 75). Dovedli ale také vytvořit okna, které sami též zasklívali a dveře, robustnější a náročnější na práci. V pozdějších letech udělali i kredenc.

Mistr Pelčák z Hrubé Vrbky měl svou dílnu více vybavenou než ostatní jeho zdejší kolegové, stejně tak stolař Jagoš. Vlastnili hoblovačku, pásovou pilu, frézu. Mnohé se ale dělalo ručně, při tom využívali pilky, hoblíky a další nářadí. Vychovali také několik učňů. Pelčák měl svou dílnu v přední části domu, Vráblík (pocházející ze Strážnice) taktéž na místě přední jizby, do pracovny se chodilo přes *návratí*, vzpomínají M. Č. (*1933) a P. Ď. (*1935).

3.2.10 Tesař

Tesaře vzpomíná M. Č. v Kuželově jedny. Byli to Prachařovi, č. 101 a řemeslo se u nich taktéž dědilo. Vykonávali těžkou práci na střechách.

3.2.11 Holič

Po domech v Kuželově chodil Jan „Němý“ Masařík. Byl němý. Stríhal a holil, muže i děti. Nožíky měl ale nenabroušené a mí respondenti, kteří ho zažili na vlastní kůži, při jeho proceduře velmi trpěli.

3.2.12 Dráteník

S plechem a drátem pracoval Jan Mlýnek, č. 130. Drátoval a letoval hrnce a svou práci, podle pamětníků, odváděl dobře. Tato práce mu však byla pouhým přivýdělkem, hlavní pro něho bylo hospodářství. Kvůli tomu také často nebyl k zastížení a lidé spíše využívali služeb vandrovního dráteníka ze Slovenska, uvádí M. Č. (*1933).

3.2.13 Uhlíři

Pálení dřevěného uhlí patřilo dříve k nezbytným činnostem. Ve Vápenkách se udrželo až do konce 30. let (Frolec, V. - Holý, D. – Jeřábek, s. 74. 75).

3.2.14 Kameník

Podle M. Č. (*1933) získal dovednost v těchto končinách Jan Zajíček z Kuželova. Věnoval se především polnostem, ale bylo-li třeba, vytesal kříž, udělal náhrobek na hřbitov. Po druhé světové válce, kdy se stavěla nová škola, na ni zpracoval všechno kamení. Více kameníků zde nebylo.

M. Č. (*1933) také uvádí, že k *lepším* řemeslům se na Hornácku řadilo kovářství, kolářství, stolařství, pekařství očividně i kožešnictví a mlynářství. Jejich provozovatelé se práci věnovali po celý rok a byla jejich hlavním zdrojem obživy.

3.3 ŘEMESLA SPOLEČNÁ PRO OBĚ OBLASTI

3.3.1 Ševcovství

Hornácko

Ševcovství, podobně jako tesařství, stolařství a zednictví, patřilo k řemeslům, které se na Hornácku nijak výrazně nesespecializovaly. Bylo provozováno nejčastěji v rámci práce pro vlastní potřebu nebo podomácké výroby. Provozovatelé byli převážně samouci, kteří se v zimních měsících věnovali hlavně opravě obuvi.³⁹ V této podobě však byla práce provozována hojně, například v Kuželově bylo před první světovou válkou 14 ševců.⁴⁰

Ševcovských mistrů bývalo na dědinách již podstatně méně. Kronikář sděluje, že v roce 1925 zemřel v Hrubé Vrbce v té době jediný obuvnický mistr Pavel Pavlík.⁴¹ Pamětníci M. Č. (*1933) a F. Š. (*1940) zde uvádějí v době před druhou světovou válkou vlastníka ševcovské dílny Ňorka, k němuž se přiženil a na jeho práci navázal Martin Kučera.⁴² V okolí patřili mezi výrobce nejdéle se věnující výrobě krojové obuvi. Oba mistři pracovali ještě po válce.

V kronice Malé Vrbky nalézáme v roce 1927 záznam o tom, že: „*Obuvníků jest zde úplně málo, čítající jednoho, Tomeška Martina, který pracuje ve výrobě botů. Jelikož obuvník tento pracuje i při svém polním hospodářství, není pak*

³⁹ *Vlastivědný materiál okresu Hodonín*, 1924 - 1928. Malá Vrbka. Fond:VMHO. Inv. č. 41, fol. 20.

⁴⁰ *Vlastivědný materiál okresu Hodonín*, 1924 - 1928. Hrubá Vrbka. c. d., fol. 46.

⁴¹ *Pamětní kniha obce Hrubé Vrbky 1923 - 1973*. c. d., s. 26.

⁴² Oba byli muzikanti, Ňorek hrál v Ňorkově muzice, Kučera s Kubíkama. Viz P. D. (*1935).

*dostatečný pro celou obec obuv spracovati. Protož většina občanů chodí si obuv vykupovati do tarmaků a k obuvníkům do sousedních obcí. Boty mužské stojí od 200 – 250 Kč, boty ženské 200 – 210 Kč.*⁴³

Tito řemeslníci vlastnili svou dílnu, kde práci učili mladé hochy, s prací jim zde pomáhali také tovaryši. Šili boty ke kroji, ale i pracovní městské, oblíbené byly taktéž vysoké kožené pracovní boty. Pracovali většinou na zakázku, někdy i, hlavně dříve, pro trh (Niederle 1922, s. 408).

Také v Kuželově působil v 30. a 40. letech pouze jeden mistr, byl jím Jan Ševečka. Narodil se v roce 1862 v Súchovských Mlýnech. Okolo roku 1870 přišel do Kuželova, kde se oženil, z nepálených cihel si na čísle 10 postavil dům a v něm zřídil svou ševcovskou dílnu. Pracovní místnost, umístěná v přední části domu na místě jizby, byla vybavena pecí a kamny. Sousedila se síní, na kterou navazovala ještě jedna jizba, v níž rodina přespávala. Protože měl Jan 8 dětí,⁴⁴ pro odpočinek v nočních hodinách se využívalo také prostor ševcovské dílny.

Chodilo se *návratím* do dvora a odtud přes síň do dílny, zaklevalo se nebo se vešlo přímo bez oznamování. Dílna měla hliněnou podlahu a osvětlovala ji petrolejová lampa. Pracoval zde mistr, 4-5 učňů, mezi nimi i mistrovi dva synové. Potom, co se chlapec dostatečně naučil ovládat řemeslo, vystavil mu mistr výuční list. Někteří učňové u Ševečky i nadále zůstávali a dělali zde jako tovaryši. I při takovém počtu pracujících postačovala jedna místnost, protože vybavení bylo prosté, postrádající jakékoli stroje. Stál zde stůl, kde se podle šablon nůžkami stříhala kůže, tužší materiál se krájel knýpem, nožíkem s krátkou čepelí. Byl zde také menší stolík na odkládání věcí. Nové boty se šily na kopytech, které sloužily jako forma pro budoucí obuv, měl jich více druhů (mužské, ženské, dětské) a napsané číslo vždy označovalo jejich velikost. Stejně jako jiné nářadí, bývala pověšena na hřebících na zdi (byla v nich vyvrtná dírka). Švec seděl na dřevěné stoličce s třemi nožkami, na *verpánku*, před sebou měl stolek s nářadím a také stojánek na upevnění kopyta, dírka v něm se nasouvala na tyčku zařízení. – Je ale také možné, že za *verpánek* by považován kromě stoličky i stolek a stojan na kopyta, všemu dohromady se říkalo *verpánek*, vzpomínají pamětníci. Na opravu se využívaly železné „trojky“. Boty se šily ručně, k děláni děr v kůži

⁴³ *Pamětní kniha obce Malé Vrbky 1923 – 1968*, c. d., s. 35.

⁴⁴ Většina pak odjela do Ameriky. Viz M. Č. (*1933).

posloužil por, pevné šídlo s krátkým rovným bodákem nebo šídlo se špicí delší a zahnutou. Jednotlivé části se sešivaly dratví. Jednalo se většinou o konopnou nit, kterou si každý na Horňácku utkal doma, nebo se v místním obchodě kupoval tenký provázek. Nit přeložená nejméně na dvakrát se *potahovala*, potírala ševcovskou smůlou, aby byla dratev pevná a nedrobila se, na konec nitě se přikládala kousek žíně, která měla funkci jehly, oboje potom také scelila smůla. K vybavení patřily ještě kleště a ševcovské kladivo, jímž se také zatloukaly floky, dřevěné obdoby hřebíků.

Protože to byla jedna z mála mistrovských dílen v okolí, věnovala se více šití nové obuvi než správkářství. Šili vysoké kožené holínky a hodně i krojové boty, v té době chodila ještě většina lidí v kroji. Vyráběli i pracovní obuv, tašky, pro koně postraňky, ohlávky, opratě, všelikeré řemeny pro hospodářské stroje – přizpůsobovali se přání a požadavkům zákazníka. Primárně však šili boty. Za války se začaly vyrábět také dřeváky, měly dřevěnou podrážku a plátěný vršek, v ohybech podrážky byly vsunuty kožené pásky.

Ševcovský materiál, kůži, získávali od koželužníků z Hrubé Vrbky a dalších okolních obcí. Světlou kůži nejprve nabarvili na černo a potom ji teprve začali stříhat.

Oděv pracujících tvořila konopná košile i *gatě*, na to se oblékala kožená zástěra.

Podle M. Č. (*1933) a F. Š. (*1940) Jan Ševečka vyučil řemeslu dva syny, Tomáše (nar. 1902) a Františka (nar. 1906). Tomáš provozoval řemeslo spolu s otcem, v r. 1935 toho ale zanechal. František pracoval v továrně na obuv Reissfeld ve Veselí nad Moravou, tak zůstal Jan bez nástupce a dílna, také díky Bat'ově konkurenci, postupně upadala a s Janovým odchodem na odpočinek oficiálně zanikla, zemřel roku 1951. V 50. letech ještě chvíli práci zastával syn Tomáš, jednalo již se ale jen o drobné neoficiální práce či opravy.

Jak již bylo řečeno, obuvnických mistrovských dílen bylo poskromnu, avšak daleko více bylo těch, kdo se věnovali opravě obuvi či jiným drobným ševcovským pracím, tato činnost jim byla přivýdělkem k hospodářství a věnovali se jí hlavně v zimním období. Takto v Kuželově, v čísle 60 působil i Jan Jagoš. Ševcovině se učil v průběhu zimních měsíců u Jana Ševečky. Jeho dcera si není vědoma toho, že by mu zde byl vydán výuční list, zato však získanou dovednost využil při zajišťování obuvi pro vlastní rodinu, což bylo

vítáno především za války. Byl omezen cenou materiálu, proto zpracovával především starou kůži, využil každý kousek, který doma našel (staré holínky, řemeny a další), kůži na podešve, floky a další nezbytnosti pořizoval ve Velké u židovského obchodníka Šandora. Synovi tak ušil boty i koženou aktovku, všem rodinným členům zajišťoval opravy. Pracoval ve světlici za chodu domácnosti a účasti rodiny, využíval základního ševcovského náradí, které měl uložené také v této místnosti. Jak podotýká Jagošova dcera M. O. (*1931), boty byly dobře ušité, netlačily, prostě „*tatíček byli šikovní*“. Nikomu ze svých dětí dovednost už nepředal; podle potřeby pracoval až do svého stáří.

Ševci ve Strážnici

Ševcovské řemeslo bylo ve Strážnici nejhojněji zastoupeným řemeslem, avšak společensky se řadilo mezi nejméně ceněné, obuvníci patřili k nejchudším vrstvám. Nejhůře na tom byli, co do majetku i postavení, opraváři obuvi. Během první poloviny 20. století však obuvnických mistrů ubývalo, ve 30. letech nejvíce škodila Baťova konkurence.⁴⁵ Strážničtí ševci šli převážně pro místní rolnické obyvatelstvo. Sami často pocházeli z tohoto prostředí a vedle řemesla se napůl živili zemědělstvím. Na blízký vztah se selským prostředím poukazoval i oděv, mnozí představitelé této profese nosili strážnický kroj (Pajer 1972, s. 77 - 83).

Od doby 30. let po nástupu komunistického režimu fungovaly ve Strážnici dvě prodejny obuvi. Obě byly umístěny v Kostelní ulici téměř naproti sobě. To proto, že v blízkosti na sebe oba podniky viděly a mohly si dostatečně konkurovat, zákazník také snadno srovnal ceny, nabídku zboží i jeho kvalitu a lépe si vybral, který navštíví, uvedl M. T. (*1934).

V případě první prodejny šlo o pobočný závod zlínské firmy Baťa a. s.⁴⁶ Byl zřízen koncem 20. let v Kostelní ulici č. 477, v domě vdovy Winterové, která prostory pronajímala. K prodejně patřila i ve dvoře umístěná dílna na opravy obuvi tohoto podniku, tzv. správkárna. Počátkem 30. let se Baťova pobočka přestěhovala na protější stranu ulice, do domu pana Puskeilera, č. 470. Zde byl znovu zbudován firemní obchod i se strojní správkárnou, jejíž

---

⁴⁵ Počet krejčí se oproti tomu udržoval na stejné výši, přestože soutěžili s velkoměstskou konfekcí (Skácel 1999, s. 125).

⁴⁶ *Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, bostin. koncese, pojištění 1923–1941*. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Schválení strojní správkárny fy Baťa ve Strážnici, 1936.

provoz byl schválen v roce 1936.⁴⁷ Ačkoli dnes nabízí firma Baťa drahou značkovou obuv, v období první republiky tomu bylo přesně naopak. Jednalo se o sériovou výrobu, na výběr bylo jen z několika málo jednoduchých typů. Zhotovovaly se především pracovní boty, potom sériová vycházková obuv. Boty měly umělou podrážku a nevydržely tolik, zato díky využití nových technologií byly levné, bylo jich mnoho a díky dobré organizaci se dostaly do všech větších obcí.

Tímto se Baťa prosadil, jeho možnostem i způsobu práce nemohli konkurovat především mistři ze Strážnice. V této době se zde totiž již přestával nosit kroj a lidé vyhledávali městskou obuv, přirozeně tu *nejlacinější*. V soutěži mohl obstát pouze Matouš Tomeček. Ten poté, co na bývalou Baťovu prodejnu v čísle 477 navázal pan Sedláček, kterého pak velmi rychle vystřídal prodejce obuvi Šišpera, převzal v 1933 upadající podnik a díky financím své v Americe úspěšné ženy poplatil staré dluhy a v provoz uvedl vlastní krám. Nabízel zde módní výběrové boty, v menším množství, zato o mnoha střízích, s pestrými vzory. Materiálem byly různé druhy kůže, podešev rovněž kožená. Zájemci o lepší, svátečnější a kvalitnější obuv uspěli zde. Součástí prodejny byla taktéž správkárna, dílna na opravu bot. Zde pan Tomeček zaměstnával velmi schopného mistra, který uměl dobře šít boty. Proto se jeho umu využívalo a v dílně se dělaly i zakázky na novou obuv, většinou objednávali lidé ze selského prostředí, protože Baťova nabídka neuspokojovala jejich požadavky.

Ostatní ševcovské dílny se zabývaly již jen opravou bot. Jejich majitelé pracovali ve většině sami, případně zaučovali syna, jednalo se však o malé dílničky, které sloužily jako přivýdělek. Jejich počet byl proměnlivý, podle situace a možností jejich majitelů. Pamětník M. T. si vzpomíná na ševce Kapsu, sídlícího ve dvoře domu v Kostelní ulici nedaleko od Strážnické věže. Ze dvou místností, ve kterých přebýval, byla jedna pracovní, ve druhé pak bydlel. Dalším byl Podrazil na Kozím plácku (Kozí plácek se nacházel v místech dnešního sídliště Kovářská), Otruba ve Školní ulici, dílna byla umístěna v přední místnosti a vzbuzovala dojem krámku. Většina ševců měla ale své dílny ve dvoře a cesta k nim vedla přes *návratí*, patřil k nim také pan Petrucha ze Smetanovy ulice.

---

⁴⁷ *Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, bostin. koncese, pojištění 1923– 1941.* SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Schválení strojní správkárny fy Baťa ve Strážnici, 1936.

Obchod s obuví Matouše Tomečka

V prostorách již zmiňovaného domu číslo 477, které byly umístěny směrem do ulice, byla zřízena prodejna, vedlejším *návratím* se vstupovalo do dvora. Zde se nacházely obytné místnosti rodiny, v jejich sousedství stála ševcovská dílna, na kterou navazoval přístřešek pro slepice. Tomečkovi i dělníci pracující v této dílně chodili do dvora *návratím*, zákazníci potom přes obchod.

Kostelní ulice bylo místo, kde došlo ke koncentraci řemeslných dílen i obchodů, byl zde v provozu jeden podnik vedle druhého, proto měli jejich majitelé pro nedostatek prostoru obytné domy umístěny v jiných částech Strážnice. Tomečkovi v tomto případě patřili k výjimkám.

Majitelem podniku byl pan Tomeček, ten zajišťoval chod obchodu, objednával zboží a spolu se svojí ženou ho prodával, přijímal též zakázky pro šití a opravu obuvi. Všechny záležitosti ohledně práce v ševcovské dílně zastával mistr.

Prodejní část podniku na sebe upozorňovala dvěma výkladními skříněmi, v nichž se vystavovalo zboží, k vidění zde byly většinou všechny typy prodávaných bot označených cenovkami. Po vstupu do obchodu spatřil zákazník po levé straně prodejní pult, naproti sobě dveře vedoucí do dvora, měl-li zájem, dostal se tak do opravářské dílny. Pravá strana byla přizpůsobena zkoušení při výběru zboží, viselo zde zrcadlo, pod nohama ležel koberec, na kterém stálo přibližně deset židlí, velkých i malých, v rohu byla umístěna kamna. Na regálech za pultem i na těch, které lemovaly celou místnost, byly vyloženy krabice s botami, postrádaly cenovky, ty viděl zákazník za výkladem. Při manipulaci s krabicemi na vyšších policích si prodejce vypomáhal schůdky. Zboží, které přebývalo, což se nestávalo často, ukládali do komory v obytné části domu. Prodejní místnost měla prkennou podlahu.

Kupující již přicházel s představou, o jaký druh zboží by měl zájem, případně se inspiroval výlohou. Poté, co přednesl svůj požadavek, ho prodejce komplexně obsloužil. Jelikož obuv byla uložena v krabicích, vybíral si z toho, co mu bylo ukázáno a dáno na výběr, všechny boty si ovšem zákazník mohl vyzkoušet. Platilo se jednorázově penězi.

Sortiment v Tomečkově obchodě byl pestrý, bylo možno zde zakoupit pracovní i vycházkovou obuv, obojí v letním i zimním provedení, bruslařské boty (v ševcovské dílně se potom připevnilly brusle), papuče, cvičky, jako

podrážka sloužila silná chromovaná kůže, plášť byl taktéž kožený, na nártu vykrojený, aby zde mohla být přišita pevná černá guma (obdoba dnešních piškotů). Za války se rozšířily dřeváky, dřevěná podrážka byla v místech ohybu rozříznuta a spojena koženými pásky, na noze potom držela díky koženým páskům. Velkým poválečným hitem byly tenisky s gumovou podrážkou a plátěným vrškem. Prodejna nabízela i doplňkové zboží – krémy černé, hnědé i bezbarvé, prodávaly se v kulatých plechových krabičkách s otvíráním na vrtulku, tkaničky do bot, kartáče na hnědé i černé boty, kartáčky na nanášení krému.

Mezi největší dodavatele obuvi patřila firma Reissfeld z Veselí nad Moravou. Zboží objednával pan Tomeček přímo na místě, kde mu vybrané zabalili do balíku a na čtyřkolovém vozíku odvezli na nádraží, dráhou bylo dopraveno do Strážnice a odtud je povozníci dovezli až na místo určení. I ostatní firmy posílaly zboží dráhou, například Jan Pivečka ze Slavičína, Chlud z Otrokovic, taktéž továrna z Třebíče. Jednalo se o středně velké továrny, vyrábějící kožené boty. Byly vybaveny stroji, některé operace se ale stále prováděly ručně. Plátěnými teniskami v poválečné době zásobovala firma Kudrnáč z Náchoda, cvičkami pan Mikulčák ze Zlína.

Tomečkův podnik v zásadě dobře prosperoval, těžil z toho, že byl svého druhu ve Strážnici jediný. V obchodě byl neustále *firmol*, kupovali majetnější i chudobní, i ti totiž potřebovali alespoň jedny slušné boty *do teho kostela*. Velký počet lidí také žádal opravy, případně zakázkové ušití nových bot. Obchodu se dařilo hůře ve válečné době, neb, ačkoli by se zájemců nenašlo málo, byl nedostatek dodavatelů.

Otevírací doba byla, tak jako u všech tehdejších prodejen ve Strážnici, od 8 do 12, po polední pauze pak od 14 do 18, byli-li zákazníci, pak i do 19 hodin. Pracovní týden začínal pondělkem a vrcholil sobotou, kdy se dokončovaly všechny práce, učňové, pokud si zákazník nepřišel, roznášeli opravené boty, při čemž vybírali i peníze za provedenou práci. Prodávalo se také v neděli dopoledne, od roku 1938 do desíti hodin, v roce 1939 byl zaveden úplný nedělní klid.⁴⁸

Slevy na zboží byly pouze příležitostné. Například, když v roce 1933 přebíral Matouš Tomeček neprosperující podnik, zůstalo tam mnoho bot,

---

⁴⁸ *Mistrůvské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, bostín. koncese, pojištění 1923– 1941*. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Nedělní klid, dodržování, 1938.; *Mistrůvské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, bostín. koncese, pojištění 1923– 1941*. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Zavedení nedělního klidu v obchodních živnostech pro okres Hodonín, 1939.

kteře nešly na odbyt, jednak kvůli ceně, ale i pro nepopulární styl. Nový obchodník toto zboží velmi levně rozprodával, mimo jiné i boty z krokodýlí kůže, které měly jinak velkou cenu. Zároveň to měl být i obchodnický tah pro přilákání lidí, kteří viděli, že nový majitel nechce nijak *kešeftovat* a míní být poctivým obchodníkem, uvádí M. T. (*1934).

Tomečkovi na svůj podnik tabulemi, vývěsními štíty ani dalšími podobnými způsoby neupozorňovali, reklamou jim měly být výkladní skříně. Pamětník M. T. (*1934) sděluje, že poutačů ani nebylo třeba, „*každý už věděl, že ve Strážnici prodává Baťa a Tomeček*“. K nepravidelnému a jednorázovému zviditelnění živnosti docházelo při společenských aktivitách, jako například sokolské cvičení, výstava řemesel, výstava vín. Před začátkem akce obešli pořadatelé obchodníky i řemeslníky a za určitý poplatek nabízeli možnost vytvoření reklamy. K těmto akcím se totiž vydávaly i časopisy a katalogy, v nichž byly tyto poutače umístěny. Ještě na jednu podobu reklamy se upomněl M. T.. Když se během druhé světové války v obchodě objevily dřeváky, bylo potřeba lidi na ně nalákat, naučit je je kupovat. Proto děti majitele živnosti musely chodit Kostelní ulicí v tomto novém zboží a všem tímto demonstrovat, jak dobře se jim v nich chodí.

Ševcovská dílna byla prostorná místnost s prkennou podlahou. Vedle dveří měla velké okno, pod ním stál ponk. U levé zdi v rohu se nacházel stříhací stůl, na polici nad ním byly uschovány stříhy a šablony z tvrdého papíru, spolu se srolovanými kusy jemnějších a dražších kůží. Ostatní se skládaly pod stříhací stůl. Na regálech na protější straně byla v párech naskládána kopyta. V dílně se nacházely také dva šicí šlapací stroje, jeden klasický, masivní na sešívání svršků, druhý ševcovský ramenový, využíval se většinou při opravách bot, sešívání paty a boků obuvi, díky ramenu se člověk mohl dostat k místům, ke kterým by se jinak nedostal. U zadní zdi byl umístěn škopek s vodou, v něm se namáčely kruponové kůže, aby získaly poddajnost a dobře se s nimi pracovalo, vedle potom stála kamna. Mezi potřebné nářadí patřila ševcovská kladiva, kleště, šídla a pórky, taktéž potěh a kovová nožka na opravu bot.

Základním materiálem byla kůže, pro speciální zboží si Tomeček jezdil do velkoobchodů v Hradišti a Hodoníně, surovinu určenou pro celokožené kozačky sháněl ve Staré Turé, běžný materiál však pořizoval ve Strážnici. Byl zde obchodník kůží Mandler, sídlem Veselská 32, který nabízel svršky a obuvnické přípravy, jak sám píše v reklamním inzerátu (Nopp 1922, reklamní

upoutávky). Kůže byly podrážkové, silnější, z vepřového kruponu (hřbetu) a svrchní, určené pro svršky bot, většinou pocházely z mladého skotu a říkalo se jim *bulbox*. Mohla to být i krokodýlí kůže, avšak z té se šilo velmi málo. Kněžek v Panské ulici prodával také kůže, ale kromě toho i další ševcovský materiál – gumové pláty na opravu gumových podrážek, nitě, floky, tzn. hranaté špalíčky z tvrdého dřeva seřezané do špičky, balily se do papírových sáčků. Též hřebíky se zde dostaly, podkúvky na podpatky proti jejich sešlapávání, taktéž půlměsíčné plíšky na špičky bot, aby se hned neokopaly. Pokud si ho švec neudělal sám, kupoval i ševcovský pop sloužící k lepení. Takto tyto firmy zásobovaly i další ševce ve Strážnici. Kůže brali od koželuhů, kteří je také barvili do různých odstínů.

Samotné výrobě obuvi se v Tomečkově dílně věnoval pouze mistr, tovaryš a učni měli na starost opravy. Nejprve si mistr na stříhací stůl rozložil vybraný druh kůže a obkreslil krejčovskou křídou nebo tužkou určenou šablonu. Podle tohoto vodítka nožem ve tvaru půlměsíce vykrojil jemnou kůži do požadovaného stříhu, šlo hlavně o svršky bot, podešve se krájely knýpem. Svršky (celá horní část boty bez podrážky) se na stroji sešily a následně se obtočily a vytvarovaly na kopytu do tvaru budoucí boty, aby kůže v požadovaném tvaru držela a nerozjížděla se při práci, přichytlly se její konce ke spodní straně kopyta provizorními hřebíčky a potom se kůže dratví⁴⁹ sešivala, sestehovávala k sobě, aby tvar boty držel, vytvořil se tak spodek boty. Hřebíčky se po sešití odstranily a na sestehovanou spodní část boty výrobce přiložil koženou podložku (z obyčejné kůže), na kterou se provizorně přilepila kožená podrážka, dovnitř boty se ještě vkládala kožená vložka. Mezi ni a podrážku se vsýpal klouzek, tzv. *fedrvajz*, prášek bílý jako křída, ale hladký a klouzavý. Díky němu pak o sebe kůže nedřela a boty nevrzaly. Na to se dříve dbalo, protože pokud někomu boty vrzaly, říkalo se, že *jich nemá zaplatěné* a nikdo potom takové nechtěl nosit, uvádí M. T. (*1934).

Ručně se šily rámové boty, kdy se podrážka ke svršku přišívala dratví a to po vnějším obvodu boty. Dvěma pórky proti sobě mistr propíchl kůži podešve i svršku a těmito otvory, opět proti sobě, protahoval jehly s nitěmi, vznikal tak vázaný steh jako na šicím stroji. Dalším způsobem, jak spojit podešev se svrškem, bylo přitlouct je k sobě floky nebo hřebíky. Nejprve se do spodní strany podrážky udělaly dírky, vedly dvěma řadami, a do nich se

---

⁴⁹ Nitě si řemeslníci kupovali, co se týká dratve, pořizovali si jen suroviny, lněnou surovou nit a černou smůlu a tou nit už sami *potabovali*, získala tak na hladkosti a síle. Pamětníci.

floky kladívkem zatloukaly. Konce floků i hřebíků se potom zabrušovaly rašplí, hrubým pilníkem, aby z podrážky nijak nevyčnívaly a ta byla hladká.⁵⁰ Při šití nových bot švec seděl a kopyto i s vznikajícím výrobkem měl opřené o kolena. Aby mu na nich dobře drželo, přichytil si ho koženým řemenem *potěhem* tak, že řemen shora přehodil přes kopyto a konce spadající mezi nohy patou přišlápl. Při opravě využíval *nožky* kovového stojánku, na kterém byla upevněna maketa kopyta, na niž botu nasunul.

Šilo se na zakázku podle potřeby místních obyvatel, především mužské vysoké pracovní holínky. Již méně krojové boty, protože kroj se v této době na Strážnicku odkládal a i rolnické obyvatelstvo se přeorientovalo na městský styl odívání. Ojedinele se proto šily mužské čizmy, více ženské strážnické střevíce, protože žen chodících v kroji byl větší počet. Říkali jim *parížky*, připomínaly totiž pařížskou módu. Ženské čizmy⁵¹ ale zdejší mistr nezhotovoval. K oblíbeným patřily ženské zimní filčáky, měly stříh kozaček, podrážka a špička boty spolu s našívanými ozdobami byly z kůže, vše ostatní z filcu. Ve větší míře se dělaly také městské letní polobotky.

Inspiraci pro nové vzory obuvi čerpal mistr z časopisu určeného obuvníkům, který odebíral.

Zbytky z výroby se pálily, dříve se nic nevyhazovalo, všechno se spálilo, popel dával do nádoby a potom se na kárce vozil do škarpy, byla to jedna z dětských povinností. Vysýpal se za město v blízkosti bývalých valů.

Pracovní oblečení bylo běžné, městské a na ně si zaměstnanci Tomečkovy dílny uvazovali zástěry.

Objednávky na šití nových bot dělal majitel podniku. Když se se zájemcem dohodl, zavolal mistra, ten celou věc zhodnotil z odborného hlediska, například je-li reálné požadované boty z tohoto materiálu ušít, potom se zákazník zul a na papír mu obkreslili pravou i levou nohu, mistr změřil výšku, šířku nohy, výšku nártu a vše si zapsal do velikého sešitu. Podle toho si potom vybral kopyto i vhodný stříh. Také pak Tomeček si zapsal všechny okolnosti objednávky do vázané knihy. V průběhu šití ještě přišel zákazník na zkoušku. Mistr se snažil maximálně zájemci vyhovět, pokud si například přál hranatou špici, mistr ke kopytu přišíval čtverec kůže. Pokud bota nesedla či se objevily jiné reklamace, musel mistr práci předělat. Malé

---

⁵⁰ Až v pozdějších komunistických časech místo šití bot nastoupilo lepení.

⁵¹ Vysoké sváteční boty, u kotníků zvrapeny. Řadí se ke starším součástkám strážnického kroje a byly postupně vytlačeny střevíci. Vyskytují se i v okolních obcích.

boty se natahovaly na kopytě. Hotové boty se vyzvedly v obchodě. Zde se i platilo, hotově. Pokud lidé neměli, dávalo se i na dluh, který se pak splácel. Státní zaměstnanci dostávali mzdu jedenkrát za měsíc, často platili, až když dostali výplatu. Všechny tyto dluhy se zapisovaly do dlužní knihy. S opravami přicházeli také velmi nuzní lidé, kteří nutně potřebovali práci ševce, pak se stávalo, že platili i zabijačkou nebo vejci, v některých situacích se část platby odpouštěla. Lidé se mezi sebou znali, více si vycházeli vstříc a pomáhali si.

O vymáhání peněz není nic známo, pokud živnostník věděl, že jde o podvodníka, práci mu neudělal.

Podle toho, jaké byly časy, kolik přicházelo zakázek, tolik měla obuvnická dílna zaměstnanců. Někdy zde měli pouze mistra, jindy také tovaryše a několik učňů. V Tomečkově dílně byl mistrem František Šúrek. Pocházel z Vrbice a jako čerstvý tovaryš odešel do Vídně na vyučenou. Byl už to takový zvyk či nutnost chodit na vyučenou, to aby se noví absolventi v řemesle zaběhli, získali praxi a zkušenost. Hoši z jižní Moravy chodili hlavně do Vídně, dostal se tam i náš mistr. Ze zdejšího pobytu se vrátil jako vynikající odborník a v roce 1933, poté co se přiženil do Strážnice, nastoupil s těmito kvalitami do dílny Matouše Tomečka. Ačkoli měl proti němu jeho zaměstnavatel mnohé výhrady, především v oblasti názorů, jako odborníka si ho velmi cenil. Říkali mu „mistr“, i když opravdovým mistrem nebyl, ale vedl dílnu a toto označení už bylo ve Strážnici zaužívané. Jako tovaryš zde pracoval Klement Dvořák, v období větších zakázek vypomáhal i tovaryš Polster, jehož šikovnost si chválili. Byl však německé národnosti, a tak v roce 1942 musel narukovat do války. M. T. (*1934) vzpomíná, že z toho byl velmi nešťastný, byl krátce po vyučení a měl jiné plány do budoucna. V dílně pracovali také 1-2 učni, kteří zde získávali potřebnou zručnost, zároveň navštěvovali i živnostenskou školu. Součástí učňovských zkoušek potom bylo předvedení samostatně vytvořeného výrobku, šlo o ušití předtím navrženého modelu boty. Pokud učeň docházel ze vzdálenějšího místa, tak jako jeden hoch z Mlýnků, a nezvládl by v zimních měsících denně přicházet, přespával po tuto dobu u Tomečků v kuchyni na *divanu*. Dřívější podoba solidarity byla obsažena i v jednaní rodiny majitele dílny. Když tento chlapec ztratil maminku, nechali si ho u sebe i přes Vánoce.

Obuvnický podnik poskytoval Tomečkovým jediný zdroj obživy, žádné polnosti již neměli, nebyl by ani čas je obhospodařovat. Patřili ke střední řemeslnické a obchodnické vrstvě, pravděpodobně na tom byli o trochu lépe

než ostatní živnostníci na jejich úrovni. Matouš Tomeček byl členem obchodního grémia, živnostenského plesu se účastnil jako pokladník.

Podíl rodiny na provozování živnosti: otec řídil celý podnik, v obchodě mu občas vypomáhala jeho žena, děti plnily drobnější úkony, klepaly koberce, hlídaly v obchodě, pokud bylo hodně lidí, upozorňovaly na nové zboží.

Po roce 1948 byl obchod zrušen, jeho zařízení se muselo zlikvidovat a na jeho místě zřídili nový obchod *sklo porcelán*. Vybavení dílny, protože se nacházelo v obytné části domu, si směli Tomečkovi ponechat, ale činnost pracovny byla zastavena. Protože bylo bývalému majiteli přiděleno místo na pile a jeho syn nebyl k řemeslu veden, dílna se již neuplatnila a nakonec došlo k jejímu zrušení.

3.3.2 Kovářství

Strážnice

Kovářství ve Strážnici nikdy nepatřilo mezi hojně zastoupená řemesla. Počet mistrů této profese nepostačoval k tomu, aby byl vytvořen samostatný cech, proto se kováři o členství v něm dělili ještě s dalšími obory (například s koláři, zámečníky, nožíři) (Pajer 2002, s. 250).

Určité počty kovářů zaměstnával velkostatek hraběte Magnise. Kováři sem z jeho povolání přicházeli ze vzdálenějších míst. Strážničtí kováři se svým způsobem života řadili k vrstvě majetnějších řemeslníků, měšťanů a úředníků. Původem nevycházeli z rolnického prostředí, oni, ani jejich rodiny nikdy nenosili kroj.

Kováři usazení ve městě měli mezi rolnickým obyvatelstvem význačné postavení, protože jejich práce byla pro rolníky nepostradatelná. Kovářem se nemohl stát každý, jen člověk řádně vyučený. Učni pocházeli většinou ze zavedených kovářských rodů, v nichž se dědily zkušenosti i dílna. Teprve několik posledních kovářů pocházelo svými kořeny z místního rolnického prostředí. (Pajer 1972, s. 34 - 36).

Kovářským specialistou, zaměřujícím se na podkování koní a hovězího dobytka byl podkovář. Dle vyhlášky bylo k provozování takovéto živnosti třeba vlastnit potřebné osvědčení. Získat je bylo možné úspěšným

absolvováním podkovářského kurzu na vojenské podkovářské škole v Brně, kde si mladí kováři většinou odbývali vojenskou službu. Druhá možnost byla absolvovat civilní podkovářský kurz na stejné škole a složit podkovářskou zkoušku. K jejímu složení se požadovalo vyučení v kovářském řemesle a nejméně tříletá praxe.⁵²

Strážnické kovárny byly v minulosti větší a moderněji zařízené, než kovárny na vesnicích. Práce se soustřeďovala na zhotovování větších železných výrobků, především pluhů, bran a dalšího nářadí potřebného pro polní práce. Kováři se ve Strážnici nejvíce uplatnili v době, kdy se využívalo položelezných pluhů, ke kterým oni zhotovovali radlice a krojidla, zbytek pluhu byl dřevěný. Později si zemědělci začali objednávat celoželezné pluhy z železáren z Blanska. Kromě vlastního řemesla dovedli i léčit dobytek, rozuměli bylinám.

Kovářské práci se ve Strážnici věnovali také místní Romové, usazení ve čtvrti za Skalickou bránou. Zhotovovali drobné předměty pro domácnost, kupříkladu trojnožky na vaření na otevřených ohništích, vidle pro vydělávání hrnců z pece, řetězy, otky a další drobné hospodářské nářadí (Pajer 1972, s. 34 - 35).

Dochovalo se vysvědčení udělené jednomu z nich, kteréž popisuje způsob práce, životní i pracovní podmínky této sociální skupiny.

Vysvědčení

dává se Adamu Kýrovi, nar. ve Strážnici 1862. Zaměstnává se od chlapeckých let provozováním kovářství, 1881 a 1882 u kovářského mistra Josefa Turny pracoval za účelem zdokonalení se v řemesle kovářském. P. A. Kýr má veškeré schopnosti, dovednost i zručnost. U provozování řemesla kovářského platí ve zdejší obci za dovedného kovářského řemeslníka a zdejší obyvatelé pro něho s oblibou kovářské práce vyhledávají.

Otec Václav též kovář, dokazuje se úplná bezúhonnost, spořádaný život rodinný. Jediným pramenem jeho výživy jest provozování kovářství po způsobu cikánů na zemi, a jelikož od své maličkosti takto se podivně živil a jiné robotě se nenaučil, nelze sobě jinakým způsobem pro sebe i svoji rodinu (otec sedmi nezaopatřených dětí) výživu zaopatřiti (...). Proto aby nepadl do bídy a neuspořádaného života, proto mu uděleno oprávnění, aby se mu u provozování kovářství nečinilo překážek.

⁵² Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, bostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Vyhláška, 1920.

19. 10. 1905⁵³

V roce 1931 provozovali ve Strážnici své řemeslo dva kováři a podkováři. První, Josef Kořínek z čísla 443, narozený 1904. Podkovářskou zkoušku složil roku 1925 na košické vojenské podkovářské škole, živnostenský list poté získal roku 1928.⁵⁴ Byl mistrem a přijímal učně do učení, jeho kovárna byla menší než konkurentova. V posledních letech se již podkovářství příliš nevěnoval. Druhým byl Martin Sochor, o němž i o jeho práci se nyní podrobněji rozepíši.

Kovářství, podkovářství – Martin a František Sochorovi

Martin Sochor⁵⁵ se narodil v roce 1882, řemeslu se vyučil na hraběcím velkostatku. Roku 1906 mu na vojenské podkovářské škole v Brně bylo vystaveno vysvědčení o způsobilosti k podkovářskému řemeslu.⁵⁶ Rokem 1908 nastoupil do cementářské firmy Reiss, zde pracoval po tři roky jako kovář.⁵⁷ Roku 1910 získal podkovářskou koncesi a brzy si zřídil vlastní dílnu na čísle 392.⁵⁸ Řemeslu se vyučili také synové Martin a František.

František se kovářství učil u svého otce a při tom navštěvoval Živnostenskou školu ve Strážnici. Podkovářské vzdělání získal půlročním studiem na brněnské podkovářské škole. Pracoval u otce až do roku 1940, kdy se oženil a kovářskou dílnu po něm převzal, jeho otec odešel na výminek - synovi připadl úkol doopatrovat staré rodiče.

Práce byla přizpůsobena potřebám místních sedláků, k zhotovovanému nářadí patřily pluhy, brány, součástky vozů, nakouvaly se radlice, především se ale jednalo o opravy. Neopomenutelnou složku tvořilo kování koní, krav a volů. V pozdějším období čtyřicátých a padesátých let, které pamatuje můj

---

⁵³ *Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1850 – 1914.* SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Vysvědčení, 1905.

⁵⁴ *Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941.* SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: seznam podkovářů.; František Sochor.

⁵⁵ Informace mi poskytl jeho vnuk F. S., narozený 1941. Částečně se jedná o vlastní vzpomínky a částečně vyprávění jeho rodičů a příbuzných.

⁵⁶ *Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941.* SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: seznam podkovářů.; František Sochor.

⁵⁷ *Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941.* SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Reiss Artur ve Strážnici, žádost o dispenz od průkazu způsobilosti pro cementářství, 1934 – protokol.

⁵⁸ *Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941.* SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: seznam podkovářů.; František Sochor.

respondent, vodili Strážničané kout koně již jen k Sochorům, každý den se kul jeden či dva páry. Kůň se totiž po jednom až dvou měsících, kdy mu pazneht doroste, musel překouvat. Kopyto se seřezalo a podkova se znovu upevnila. Někdy se vyráběly podkovy nové, většinou se ale znovu použila ta stará.

Jak již bylo řečeno, kovářovými zákazníky byli převážně rolníci. Jen výjimečně přicházely jiné zakázky, například za druhé světové války oprava mostu. Po druhé světové válce vznikla velká poptávka po zemědělském nářadí, proto se Sochorova dílna soustředila na jeho výrobu, tehdy byl zájem i ze slovenské strany. Místní zemědělci si také začali pořizovat první hospodářské stroje (traktor, mlátičku...), jejichž opravy taktéž zajišťovala kovářská dílna. Po roce 1948 vzniklo Strojní družstvo. Také zde byla v provozu pila. Těmto podnikům dělal František Sochor opravy, stále ještě ve své staré dílně. Protože patřili k menším podnikům, provozovnu jim zavřeli až později, koncem 50. let. Poté pracoval František krátký čas jako kovář v rámci Komunálních služeb města a nakonec se stal zaměstnancem národního podniku Léčivé rostliny, kde setrval až do odchodu na odpočinek (Skácel 1999, s. 148).

Dílnu politické události nepoznamenaly, zůstala vybavená a funkční až téměř do nedávné doby, protože František zde vykonával drobné práce ještě ve svém důchodovém věku. Dnes je ovšem zrušena a její vybavení rozebráno.

Práce kováře obnášela zpracování železa do žádaných tvarů. V prostředí Strážnice bylo základním materiálem kujné železo, důraz byl kladen na jeho dostatečnou tvárnost. Ve výhni se nejprve musel *udělat hic*, aby oheň byl schopný toto železo roztavit, to se potom na kovadlině formovalo do žádané podoby. Pokud se spojovaly dvě části výrobku, oba roztavené konce se k sobě kladivem stloukly. Po druhé světové válce se ke spojování začaly používat i svářečky.

Ve výhni se topilo černým uhlím,⁵⁹ protože to mělo největší výhřevnost. Teplota ohně se zvyšovala dmýcháním vzduchu pomocí koženého měchu. Byl rozměrný, umístěný na půdě dílny, ovládal se zespodu, vzduch se vháněl šlapáním pedálů. Měch byl přibližně v letech 1946, 1947 nahrazen elektrickým ventilátorem. Starost o oheň také vyžadovala jeho kropení vodou, aby se tím vytvořila struska, odpadní materiál, který se slepený usadil naspodu a snadněji se pak odstranil. Aby byl oheň kvalitní a měl velkou výhřevnost, bylo třeba

---

⁵⁹ V dřívě se využívalo dřevěného uhlí páleného v milířích. (Lidová kultura 2 sv., 2007, s. 408).

všechnen odpadní materiál neustále odstraňovat. U výhně proto stála vanička s vodou a oheň se kropil kropáčem ze šustí. K dalšímu nářadí, které bylo umístěno u ohně, patřila lopatka na uhlí, háček, špica a velké kleště, v nichž kovář držel tavený kus železa.

Po druhé světové válce železo vozili zprvu na vozíku, později autem ze strážnického Hospodářského družstva. Oheň *živilo* speciální černé uhlí menších kousků. K Sochorům bylo dováženo na základě objednávky, většinou jednou do roka. Žádný odpad, kromě strusky, kovárna neprodukovala. Materiál byl drahý, proto se všechno železo zužitkovalo. Z malých kousků se vyráběly například hřebíky či podkůvky pro krávy.

Kovářská dílna se nacházela v čísle 392 ve Vinohradské ulici. Na živnost upozorňoval poutač upevněný na průčelní zdi vedle vrat: Kovářství, podkovářství – František Sochor. Provozovna byla součástí rodinného domu, umístěna ve dvoře za obytnou částí. Na ni navazoval přístřešek ke kutí koní, v jehož zadní části ve vyhloubené jámě bylo uskladněné uhlí, jáma se zakrývala deskami. Na dvoře byla upevněná klec na vyzdvihování a okouvání krav, celý prostor pod ní byl podbetonován. Uprostřed byly umístěny špalky, na nichž se pomocí speciálního zařízení (F. S. jim říká *rychcágle*) nasazovaly nahřáté ráfy na kola vozů, kola se poté zchlazovaly vodou v nádrži stojící vedle klece na krávy. Při výrobě železných součástek vozů se v kovárně rozehrátý materiál přenášel ven na dvůr, zde se pak vůz kompletoval.

Zařízení samotné dílny zahrnovalo dvě výhně, před nimi dvě kovadliny, na protější straně u zdi stál ponk se svěráky, vedle bruska, vrtačka, po pravé straně od výhně buchar, ten zde byl ale až po válce. Z nářadí se vyskytovaly kleště a kladiva různých druhů, na každou práci byl potřeba určitý druh, speciální nástroj. Na kovadlinu se také upevňovaly všelikeré zápustky, podle toho, jak mělo být železo tvarováno. Nářadí měli většinou pod ponkem, malé kleště u ohniště, kladiva v rohu místnosti.

Sochorova dílna odváděla pouze práci na zakázku. Ta byla provedena dohodou mezi řemeslníkem a zákazníkem, obě strany se domluvily na podobě výrobku a čase jeho zhotovení, nedocházelo už k dalšímu oficiálnímu stvrzování. Mistr měl sešit, kde si vedl evidenci těchto zakázek. Za práci se platilo většinou v hotovosti, ihned po předání výrobku zákazníkovi. Jen u větších sedláků, kteří měli daleko více pravidelných objednávek, se dávalo svým způsobem na dluh. Tito totiž práci potřebovali, ale neměli peníze v hotovosti, získali je až po sklizni úrody, jejím prodejem či prodejem

dobytka. K placení účtů docházelo dvakrát ročně, nejčastěji v měsících před Vánocemi, proto v této době dělali Sochorovi největší nákupy, jak již osobní, tak i pro potřebu své dílny. Kovář musel tímto způsobem dávat na dluh, musel se přizpůsobit prostředí a podmínkám svých zákazníků. Také když později pracovali pro větší podniky, platily se účty jedenkrát měsíčně a ne ihned. Kováři sedláci platili také zbožím. K vymáhání peněz nedocházelo, lidé se mezi sebou znali a nedovolili si neplatit.

Na reklamy upozorňující na Sochorovu živnost si respondent nevzpomíná, ať již šlo o reklamy v podobě rozvěšených poutačů či těch uvedených v katalogích či časopisech. Jednu jsem zaznamenala, umístěnou v katalogu k výstavě řemesel, lidového umění a hospodářství z roku 1922 (Nopp 1922, reklamní upoutávky). Přišla-li nějaká reklamace, musel řemeslník dílo předělat.

V čele dílny stál mistr, Martin, posléze František Sochor. V lepších časech před druhou světovou válkou zde pracoval jeden tovaryš a několik učňů. Protože pocházeli většinou ze vzdálenějších obcí, zůstávali přes týden na byt a stravu, která jim připadla za odvedenou práci. Stravování zajišťovala mistrova žena, ta musela pro takové množství lidí vařit i v kotli na prádlo. K přespaní jim byla vyhrazena jedna místnost. Učňové se u mistra učili řemeslu a zároveň zde také navštěvovali živnostenskou školu. Samotní synové, aby řemeslo zůstalo zachováno, byli od malička ke kovářské práci vedeni a směřováni. Mnohdy pro rodinný podnik museli obětovat své osobní zájmy, například František v mládí toužil stát se zahradníkem, ale proto aby dílna měla svého pokračovatele, vyučil se kovářem. Také syn Františka, když přijížděl ze studií na prázdniny, musel ihned pomáhat otci s okouváním koní a dalšími pracemi, a že to nevítal s přílišným nadšením...

Pracovním oděvem byly montérky, Martin nosil manžestráky, zásadní však byla kožená kovářská zástěra, která chránila před popálením žhavými okujemi odpadávajícími při kování. Na hlavě se nosily *rádionky*.

Zdrojem obživy bylo kovářství, avšak Sochorovi získali dědictvím i polnosti. O pole se nestarali, najímali si někoho ze sedláků, ale o vinohrad se František postaral sám. Navštěvoval ho i se syny v době volna od soboty odpoledne do nedělního večera, přes noc přespávali v budce. Mezi další mimokovářské činnosti patřila asistence při telení krav, za což potom Martin i František získávali všelijaké pozornosti. Martin byl členem Řemeslnické besedy, při slavnostech Božího těla nosil baldachýn, což poukazovalo na jeho

významnější postavení mezi řemeslníky. František se realizoval v zahrádkářském spolku. Martin byl praktikujícím katolíkem, jeho syn již ne. Oba se však řídili pravidlem, že žádný řemeslník by neměl být v politické straně, protože svým postojem by mohl odradit zákazníky.

Kováři Sochorovi se svým sociálním postavením řadili do střední řemeslnické vrstvy, v rámci ní však patřili k těm, kterým se vedlo lépe.

Hornácké kovářství

Na Hornácku byla daleko více než ve Strážnici rozšířena podomácká výroba a výroba pro vlastní potřebu. Práce s kovem však byla natolik náročná a materiál drahý, že ji mohli vykonávat jen řemeslní kováři, přičemž jejich činnost byla pro místní rolníky nezbytná. Tyto okolnosti podmiňovaly kovářovo postavení ve vesnici (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 72).⁶⁰ Jednalo se výhradně o práci pro zdejší zemědělce, o opravy a zhotovování hospodářských nástrojů.⁶¹ Stejně jako ve Strážnici se i zde větším sedlákům dělaly práce po celý rok. Tady za ně ale platili hlavně naturáliemi. V zemědělském kraji obstarávali kováři vedle řemesla také hospodářství, to však hrálo většinou vedlejší úlohu, postarala se rodina či se najímali nádeníci. Kovárny většinou tvořily součást zemědělských usedlostí (Pavlík 2009, s. 169).⁶² V druhé polovině 20. století docházelo ve venkovských kovárnách k modernizacím, po znárodnění však rukodělné kovářství zaniklo, řemeslníci se uplatnili jako údržbáři v JZD (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 72).

Kuželovská kovárna byla postavena v 18. století, a to nákladem obce. Budova byla kamenná, stála při cestě po pravé straně potoka, naproti číslu 112. Z druhé strany k ní vedla lávka přes potok. O své místo se dělila s hasičskou zbrojnicí. Počátkem 20. století zde působil kovář Mlýnek, po něm nastoupil Zádrapa, o němž víme, že s rodinou obýval dům s číslem 88. Posledním kovářem v Kuželově před nástupem komunistického režimu byl Josef Pavelka (Pavlík 2009, s. 170, 122, 123). Po svém předchůdci převzal také obytný domek u kostela. Josef Pavelka nebyl zdejší, pocházel z Tvrdonic, řemeslu se naučil v Moravské Nové Vsi, kde se i oženil. Po svatbě hledal místo, kde bylo třeba kovářské dílny a kde by se usadil. Našel ho v Kuželově, zde se místo uvolnilo po Zádrapových, kteří již v práci nepokračovali. V roce

⁶⁰ *Vlastivědný materiál okresu Hodonín*, 1924 - 1928. Hrubá Vrbka, c. d., fol 143.

⁶¹ Hřeby na brány, loukotě do kol, kování vozů, kování zvířat, ostření radlic, výroba motyk a rýčů, od konce 19. století přibyla výroba položelezných pluhů (Frolec - Holý - Jeřábek 1966, s. 72).

⁶² *Pamětní kniha obce Hrubé Vrbky 1923 - 1973*. SOKA Hodonín, s. 66.

1939 byla provedena regulace kuželovského potoka, při níž se stavba zbourala. Před tím však Pavelka koupil pozemek na konci vesnice, při cestě nacházející se nad silnicí vedoucí k Hrubé Vrbce a postavil si zde novou kovárnu. Měl tu také sad, další polnosti neměl. Jakožto jedinému kováři ve vesnici se mu zřejmě dařilo, ačkoli měl pět dětí, všem se dostalo vzdělání a žádné nezůstalo nezajištěné, uvádí M. Č. (*1933).

V Hrubé Vrbce působili čtyři kováři. První z nich, Prachař, měl svou dílnu atypicky umístěnou ve dvoře, stála samostatně v zadní části dvora, postavena byla již z pálených cihel. Jak upozorňuje zdejší pamětník, každý z kovářů se na něco specializoval, každý z nich byl na něco mistr. Prachař jako jediný vlastnil zařízení na zvedání krav, dokázal tak okovat všechna čtyři kopyta. U ostatních kovářů se okovávaly jen ty přední, protože kráva těžko ustála postavená jen na třech nohách, s přední zvednutou to ještě šlo, ale se zadní by to nezvládla. Kovář Škuta měl dílnu umístěnou před domem na místě komory, byl tak k ní dobrý přístup při kutí koní. Tomáš Tomeš pracoval v čísle 198, jeho dílna byla umístěna směrem do ulice v prostorách *návratí*. „Děda“ Morávek měl kovárnu také do ulice, na místě *návratí*. Byl považován za mistra v kalení oceli. U něho si například lidé nechávali vyrábět nástroje potřebné na lámání kamení v horách.

V Hrubé Vrbce byly usídleny dva romské rody, jejichž někteří členové se věnovali kovářství. Pracovali většinou venku a prováděli jen drobnější práce – výroba hřebíků, skob, vrtáků, *retázků*, prováděli také menší opravy. Uplatňovali tzv. cikánský způsob kování. Kováři z rodu Kubíků, usazení u potoka vedle čísla 225, měli v zemi vyhloubenou jámu, ve které stáli až po pás, země byla jejich ponkem, stolem. Na ní měli také umístěnou kovadlinu, vedle rozdělaný oheň, do kterého se dmýchal vzduch menšími měchy. Starší lidé toto počínání mému respondentovi zdůvodňovali nařízením, podle něhož za práci prováděnou výše, než byla stanovená mez, se musela platit daň, proto Romové pracovali v těchto nízkých polohách, uvádí P. Ď. (*1935). V horní části vesnice při cestě směrem na Kuželov, *naproti křížka*, sídlil druhý rod. Dotazovaná pamětnice M. Č. (*1933) vídala ve svém dětství již šedovlasého Roma, který sedával na zemi na ulici před domem, před sebou měl kovadlinu i oheň a takto pracoval.

4 Závěr

Ve vybraných obcích zkoumané oblasti byly zaznamenány všechny řemeslné živnosti, potřebné k zajištění provozu hospodářství, chodu domácnosti, ošacení a obutí jejich obyvatel a v některých případech jejich nasycení. Kováře, tesaře, stolaře, obuvníky, krejčí a také pekaře nacházíme jak ve Strážnici, tak v Hrubé a Malé Vrbce i Kuželově. Vedle těchto základních oborů se však vyskytují i některé další, jejichž výskyt souvisí se specifickými potřebami konkrétní oblasti.

V Kuželově a Hrubé Vrbce bylo takovouto profesí tkalcovství, orientované na výrobu konopného a později i směsového plátna s přídavkem bavlny. Výroba nebyla směřována na trh, ale na uspokojení konkrétních zakázek, s nimiž přicházely ženy ze širokého okolí, které si také přinášely vlastní přízi. Někteří mistři vyráběli též vzorované plátno tzv. činovat', jejíž výrobu známe ze Slovenska i odjinud, ale v rámci českých zemí se jedná o ojedinělou záležitost. Zpracování domácího ovčího rouna dalo vzniknout místnímu cechu Halenkářů, sdružujícímu výrobce huněného sukna a krejčí, kteří z něj šili dlouhé bílé kabáty - haleny. Své výrobky dodávali místním obyvatelům, a také je vyváželi na okolní trhy v Trenčíně, Skalici, Uherském Hradišti a Strážnici.

Strážnice, jakožto okresní soudní město, disponovala relativně rozsáhlým trhem, složeným z místního a okolního rolnického obyvatelstva, ale také měšťanů, úředníků a inteligence. Ti první se ve městě spokojili s běžně dostupnými výrobci, jako byl stolař, bednář, krejčí, obuvník, kovář či pekař nebo také vyhlášení strážničtí kožešníci. Ti druzí pak svými životními potřebami umožnili vznik a existenci některých specifických řemeslných oborů. Ve městě tak existovalo kloboučnictví, krejčovský salon, knihařství, cukrářství, lékárna, drogistické zboží, fotografický ateliér, kartáčnictví, sklenářství, kamnářství, sochařství a kamenictví a další, zastoupené často i několika dílnami či obchody.

Ze široké škály profesí se archivními prameny nebo vzpomínkami potomků bývalých majitelů podařilo dokumentovat jen některé. Majitelem a provozovatelem řemeslné dílny byl do 50. let 20. století mistr, zaměstnával kvalifikované pracovníky - tovaryše a učně. Řemeslo se v rodině dědilo, dílnu obvykle přebíral nejstarší syn. Pracovní činnost v dílně se odvíjela podle konkrétních zakázek, přičemž snahou bylo maximálně vyjít vstříc zákazníkům.

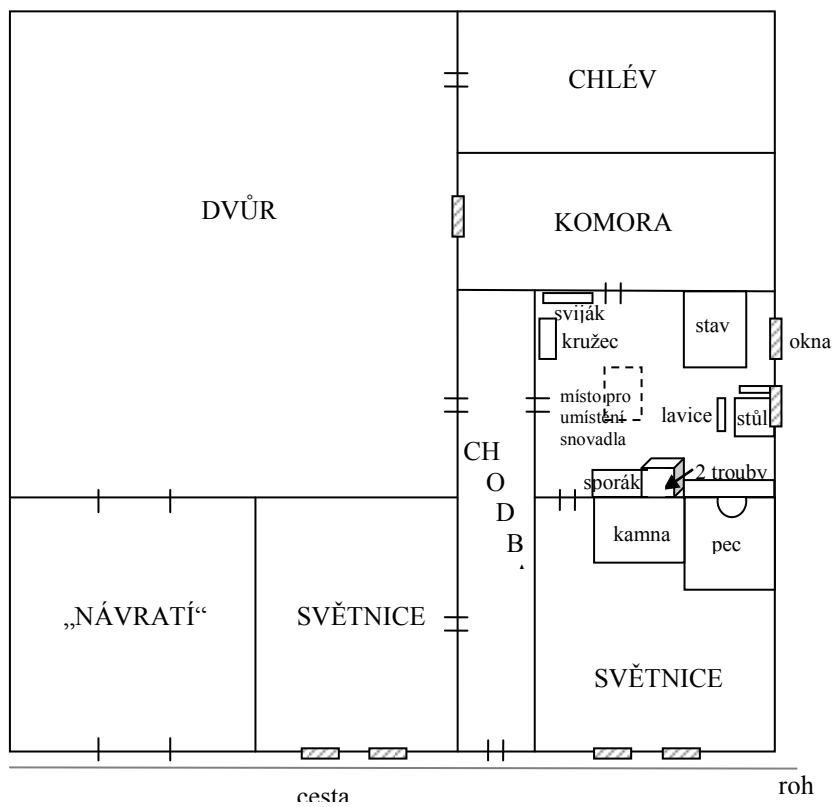
Pracovní doba trvala celý týden od rána do večera a vrcholila sobotou, kdy se roznášely zakázky a vyplácely mzdy.

Řemeslné provozovny byly ve většině umístěny v obytných domech jejich majitelů a označovaly se nápisem se jménem a příjmením mistra, spolu s názvem příslušné živnosti. Ve Strážnici byly situovány téměř výhradně ve dvoře za obytnými místnostmi, na Hornácku převažuje umístění v přední části domu, na místě přední světnice nebo průjezdu. Náležel-li k dílně obchod, pak byl vepředu a výrobná na něj buď navazovala, nebo byla umístěna ve dvoře. Ti, co si řemeslem jen vypomáhali, pracovali všude, kde to bylo možné (kůlna, dvůr, v zimě světnice). Ve Strážnici byly dílny osvětlovány lampami na elektřinu, která poháněla i některé stroje. K elektrifikaci obcí na Hornácku došlo až za druhé světové války, proto se svítilo petrolejovými lampami a všechno zařízení bylo mechanické. Menší dílny byly z nepálených cihel s hlíněnými podlahami. Oproti tomu ve Strážnici se dílny stavěly z pálených cihel, podlaha byla nezdělaná z betonu a celkové vybavení bylo na vyšší úrovni.

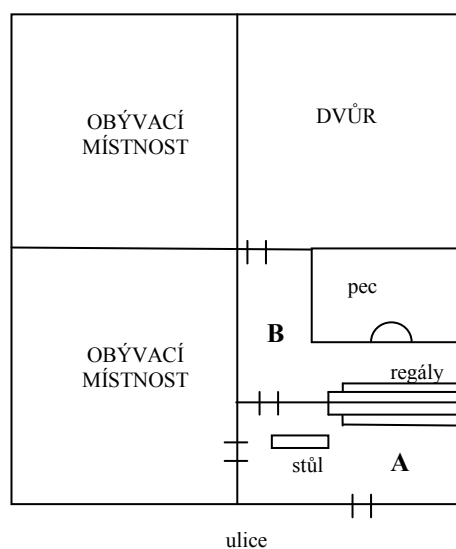
Ve sledovaném období první poloviny 20. století je vývoj řemeslných živností značně nerovnoměrný. Na Hornácku dochází k postupnému úpadku specifické halenkářské výroby, jejíž produkce ztrácí zákazníky a je nahrazována konfekčním oděvem. Také tkalcovství stagnuje a jisté oživení nastává pouze díky nedostatku textilu v průběhu 2. světové války. Ve Strážnici ve stejném období naopak vzniká celá řada nových provozoven se specifickým zaměřením. Zánik celé struktury řemeslných živností nastává na konci 40. let 20. století hromadným znárodněním, kterému se nevyhnou ani drobné provozovny. Ve městě některé z nich postupně přebírají různé podniky místního hospodářství. Ve vesnických lokalitách uprázdněný prostor vyplňují drobní výrobci, kteří si takto přilepšují při hlavním zaměstnání. Jedná se například o specifické obory související s výrobou lidového kroje a obuvi.

5 Přílohy

Příloha 1 – náčrt domu tkalce Pavla Ďugy, z Hrubé Vrbky č. 225

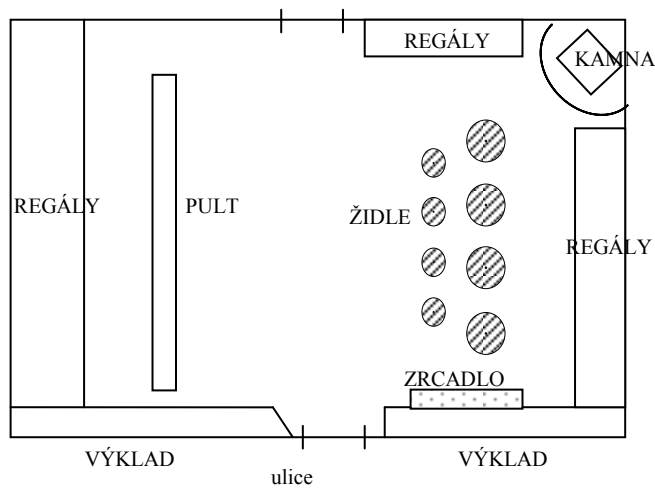
Příloha 2 - náčrt domu pekaře Matuly z Hrubé Vrbky

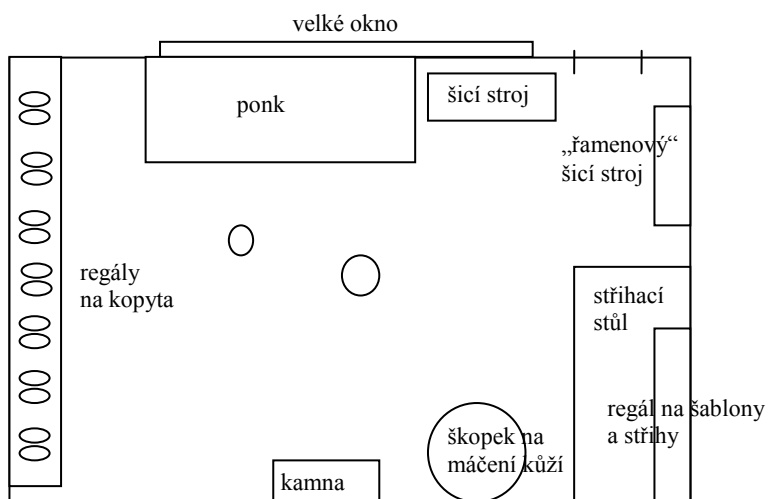
Dům pekaře Matuly:

A – místnost k vyřizování
objednávek, prodej pečiva,
B – pekárna

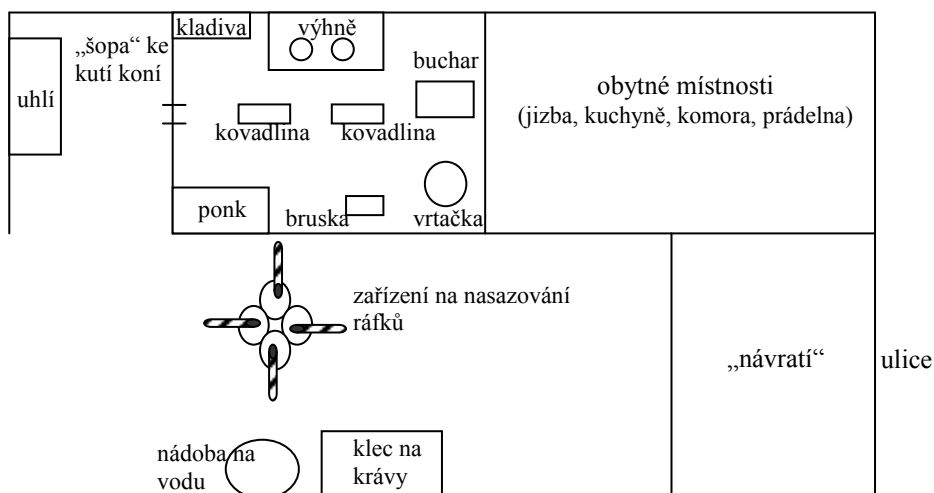
Příloha 3 – náčrt prodejny obuvi pana Matouše Tomečka ze Strážnice

Příloha 4 – náčrt ševcovské dílny pana Matouše Tomečka ze Strážnice

Příloha 5 – náčrt kovářské dílny kováře a podkováře Františka Sochora ze Strážnice

6 Respondenti

1. M. O. (*1931), výzkum 2010, Kuželov.
2. M. Č. (*1933), výzkum 2010, Kuželov.
3. F. Š. (*1940), výzkum 2010, Kuželov.
4. P. Ď. (*1935), výzkum 2010, Hrubá Vrbka.
5. M. T. (*1934), výzkum 2010, Strážnice.
6. F. S. (*1941), výzkum 2010, Strážnice.
7. V. B., výzkum 2010, Strážnice.

Dále:

8. B. T., výzkum 2010.
9. B. N., výzkum 2010.
10. M. M., výzkum 2010.
11. M. J., výzkum 2010.
12. H. B., výzkum 2010.

Seznam respondentů s plnými jmény a kontakty je z důvodu ochrany osobních údajů uložen v originálu výzkumné zprávy v archivu Národního ústavu lidové kultury.

7 Literatura

Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska ; 2. svazek, Věcná část A-N. hlavní redaktoři Stanislav Brouček a Richard Jeřábek. Vyd. 1. Praha : Mladá fronta, 2007.

Lidová kultura : národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska ; 3. svazek, Věcná část O-Ž. hlavní redaktoři Stanislav Brouček a Richard Jeřábek ; Vědecký tajemník Lubomír Tyllner ; spoluredaktoři Dušan Holý ... [et al.]. Vyd. 1. Praha : Mladá fronta, 2007.

Dvorský, F.: *Strážnický okres*. Vlastivěda moravská. Brno : Musejní spolek, 1914.

Frolec, V. - Holý, D. - Jeřábek, R.: *Horňácko*. Brno : Blok, 1966.

Kresta, J.: *Strážnice v obrazech*. Strážnice : Městská rada, 1934.

Folprecht, J.: *Národopis lidu československého*. Díl 1/2, Moravské Slovensko. Josef Folprecht ; Josef Klvaňa ; Josef Černík ; Antonín Boháč ; Lubor Niederle ; František Kretz ; Josef Húsek ; Karel Chotek. Praha : Národopisné Museum Československé, 1922. 401-887 s.

Nopp, L.: *Obrázky z dějin města Strážnice a řemeslných cechů*. Strážnice : nákladem výstavního výboru, 1922.

Pajer, J.: *Řemesla a řemeslnické prostředí ve Strážnici*. Diplomová práce. Brno : Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1972.

Pajer, J.: *Soukenictví a tkalcovství ve Strážnici*. Národopisné aktuality. roč. 19. č. 1, Strážnice : ÚLK, 1982.

Pajer, J. (ed.): *Strážnice - kapitoly z dějin města. Strážnice*: Městský úřad Strážnice, 2002.

Pavlík, J.: *Kuželov: Hornácká dědina pod křídly větrného mlýna*. 2. vyd. Kuželov : Obec, 2009.

Prášek, M.: *Kuželovští halenáře. Zahrada Moravy*, roč. 3. 1926, Uherské Hradiště : Učitelská jednota, 1926.

Skácel, J.: *Čtení o Strážnici*. Strážnice : Muzejní spolek a město Strážnice, 1999.

Sochorová, M.: *Dějepis v kostce II*. 3. vyd. Havlíčkův Brod : Fragment, 2004.

Vrbová, D.: *Tkaní na Vrbecku nevymře po přeslici*. In: Slovácké noviny. roč. 9, č. 13. 1999.

Židlický, V. – Orel, J.: *Lidové kroje na Hodonínsku*. Martin : Osveta, 1979.

8 Prameny

Pamětní kniha obce Hrubé Vrbky 1923 – 1973. SOKA Hodonín. Fond: Archiv obce hrubá Vrbka. Inv. č. dosud nepřiděleno.

Pamětní kniha města Strážnice I. 1914 – 1945. SOKA Hodonín. Fond: Archiv města Strážnice. Sig. AM-82.

Pamětní kniha obce Malé Vrbky 1923 – 1968. SOKA Hodonín. Fond: Archiv obce Malá Vrbka. Inv. č. OU-65.

Kronika města Strážnice od Leopolda Noppa. SOKA Hodonín. Fond: Archiv města Strážnice. Sig. am-st 133, 134, 135.

Vlastivědný materiál hodonínského okresu (1898 - 1938), Kuželov. SOKA Hodonín. Fond: VMHO. Inv. č. 14.

Vlastivědný materiál hodonínského okresu (1898 – 1938), Hrubá Vrbka. SOKA Hodonín. Fond: VMHO. Inv. č. 40.

Vlastivědný materiál hodonínského okresu (1898 – 1938, Malá Vrbka. SOKA Hodonín. Fond: VMHO. Inv. č. 41.

Vlastivědný materiál hodonínského okresu (1898 – 1938), Strážnice. SOKA Hodonín. Fond: VMHO. Inv. č. 31.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Uzavření holičských závodů v noremní dny.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Otevírací a zavírací hodina pro živnosti obchodní v zemi moravsko-slezské, nová úprava, 1933.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Nedělní klid v živnosti pekařské, 1922.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Schválení strojní správkárny fy Baťa ve Strážnici, 1936.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Nedělní klid, dodržování, 1938.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Zavedení nedělního klidu v obchodních živnostech pro okres Hodonín, 1939.
Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Vyhláška, 1920.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1850 – 1914. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Vysvědčení, 1905.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: seznam podkovářů.; František Sochor.

Mistrovské právo (živnostenská oprávnění), přestupky, daně, dávky, hostin. koncese, pojištění 1923– 1941. SOKA Hodonín. Fond: AM-St-2. Inv. číslo: 272. Věc: Reiss Artur ve Strážnici, žádost o dispenz od průkazu způsobilosti pro cementářství, 1934 – protokol.

9 Resumé

The study deals with issues of craft in the first half of the 20th century in two different areas, in a smaller town situated on ethnographic area “Strážnické Dolňácko” and in places of remote villages in the White Carpathians. This essay points of the conditions in which the craft developed in different regions and provides information on its organization. Furthermore it focuses on factual form of this specific crafts and on single workshop in these regions. It characterizes their activities, specifically shows the production and form of products of the workshop, describes the work-room and its equipment and provides information on the general course of the workshop. It deals with the issue of social ordering, relationship of the craft, task which the activity takes in the business, whether as the main source of livelihood, or only supplementary. It does not ignore the customers and operators relationships, methods of public representation of tradesmans and status of craft in the community.

At the time of that deal, had occurred to the decline of the craft in these areas. In the ethnographic area “Hornácko” was the most widespread craft weaving. The important and specialized line was “halenkárství” - production of hodden grey. Crafts had align oneself on local unpretentious conditions. The urban environment in town Straznice enabled better conditions to craft specialization.

Klára Binderová
**Řemeslnické živnosti v malém městě a na venkově
(na příkladu Strážnice, Hrubé Vrbky a Kuželova)**

Vydal Národní ústav lidové kultury, Strážnice 2010
Odpovědný redaktor: PhDr. Jan Krist
Redakční zpracování: Mgr. Martin Šimša
Grafická úprava: NÚLK, Strážnice
1. elektronické vydání

ISBN 978-80-87261-38-5